ANDREU RAMIS PUIG-GROS

LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES ILLES BALEARS

I

SETEMBRE, 1992

El 17 de setembre del 1927 es feu l'acta de constitució i es formà la primera junta que quedà constituïda de la forma següent:
Vocals nats: Rector d'Artà, Joan Rubí; Superior del PP. Franciscans, Rafel Ginard; Jutge, Pere Amorós; President de la Caixa Rural, Antoni Blanes Mestre
Vocals elegits: Pere Morell Oleza; Miquel Sureda Blanes i Llorenç Lliteras
Conservadors: de la secció d'Arqueologia: Jaume Sancho Tous, farmacèutic
De la secció d'Etnografia: Andreu Ferrer Ginard, mestre d'escola
De la d'Història Natural: Llorenç Garcias Font, farmacèutic
President: Miquel Sureda Blanes
Secretari i Tresorer: Llorenç Lliteras[4]

Les primeres seccions inaugurades foren les d'Arqueologia i d'Història Natural, però ben prest comptà amb la d'Etnologia. Es féu des del principi una llista de protectors, fruit aconseguit després d'haver estat enviada una comunicació en data d'octubre de 1927, al possibles protectors. Abaix hi anava un butlletinet de subscripció pels qui es volguessin subscriure. Aquesta convidada deia així:

"Muy distinguido Sr. Nuestro:

Acaba de fundarse en la Caja Rural un Museo. Es nuestro intento recoger y conservar en él los muchos objetos de algún valor arqueológico que se hallan dispersos en nuestra comarca, con peligro de perderse para siempre, y también contribuir al estudio

4 (1927)"El Museu d'Artà. Constitució". *Llevant*. 405.

de nuestra flora y fauna, procurando formar colecciones lo más completas que sea posible, de animales y plantas.

A este objeto disponemos de un local bien acondicionado, dotado de vitrinas modernas, en el magnífico edificio de la Caja Rural; esta entidad y el ayuntamiento de Artà quieren subvencionar esta obra de cultura y colaboran en ella personas especializadas en los distintos ramos que comprende.

Mas, para que nuestro Museo constituya ante propios y extraños una digna exposición de todo lo nuestro solicitamos la cooperación de todos los buenos compatricios.

Por esto nos dirigimos a usted para suplicarle que, si tuviese en su poder, o fuere hallado en sus propiedades algun objeto que mereciera figurar en el Museo, tenga a bien disponer que sea llevado al mismo. Esta Junta admitirá y expondrá en sus salas dichos objetos como donativo hecho por usted, o también simplemente como depósito, entregándole en el acto un recibo para garantía de sus derechos.

Para mayor seguridad, hemos de advertir a usted que el Reglamento del Museo previene que nunca podran ser enajenados los objetos, que sean propiedad del mismo, sino que, en caso de no poder subsistir debidamente atendidos en Artà seran trasladados en depósito al Museo Diocesano o al Seminario.

Por el interés que usted demuestra en favor de la prosperidad y cultura de nuestra región y por su amor a todo lo nuestro, no dudamos querrá, en cuanto esté de su parte, prestarnos su valiosa cooperación, haciendo que su nombre figure en la lista de Protectores del Museo.

Para figurar en la lista de Protectores basta suscribirse por la cuota mínima de una peseta mensual, o hacer, por única vez, un donativo no inferior a cien pesetas o de objetos que, a juicio de la Junta, merezcan que el nombre del donante sea incluido en la lista de Protectores. Esta lista además de publicarse en la prensa local estará expuesta permanentemente en los salones de la Caja Rural de Artà.

Si tiene a bien llenar el adjunto Boletín de subscripción que pasará a recoger un empleado de la Caja, le quedará muy agradecida la Junta del Museo."

L'Associació per la Cultura de Mallorca a través de la seva publicació l'*Almanac de les Lletres* corresponet al 1929 reflectia així la inauguració del museu d'Artà:

"A Artà, sota el patronat de la Caixa Rural, inauguraren pel Maig un Museu d'Arqueologia de la regió llevantina, amb nodrida secció prehistòrica; i no cal dir com trobam digne de lloar el gest dels artanencs amb aquesta fundació, a la qual desitjam el més gran èxit"[5].

Pel que fa al nostre estudi, la creació del Museu Regional d'Artà té una especial significació que, malgrat sia a força de reiterar, volem destacar:

-S'enquadra perfectament dins el corrent de recuperació de la identitat que fins ara hem intentat explicar.

---

5 Reproduït a l'obra de Joan PONS I MARQUES (1978) *Art i Cultura*. pg. 187.

-És el primer museu que es planteja de forma seriosa i des del moment de la seva constitució la creació d'una secció etnogràfica.

-Entre els membres fundadors hi ha almenys dues persones estretament vinculades a la recerca folklòrica i etnogràfica: Rafel Ginard Bauçà i Andreu Ferrer Ginard.

-També des del moment de la constitució es pensà amb el Museu com a una institució viva, dinàmica i amb clars objectius investigadors.

Tot i aquests fonaments essencials, les circumstàncies desbarataren la creació d'una important secció etnogràfica. Les troballes arqueològiques fruit de diverses excavacions, així com les aportacions de les col.leccions naturalístiques de Llorenç Garcies Font feren que aquestes dues seccions assolissin un pes específic molt més important.

El trasllat a Palma d'Andreu Ferrer Ginard el 1929 hauria de suposar també un entrebanc important per a l'estancament de la secció etnogràfica.

Potser la primera aportació important pel que fa a fons etnogràfics sia la col.lecció F. Sureda Blanes, dipositada al Museu el 1932 i constituïda bàsicament per ferramental i elements decoratius metàl.lics de procedència diversa i un conjunt documental d'origen medieval.

Tot i aquests entrebancs que indubtablement havien de dificultar la bona marxa del museu, a través de les cròniques publicades a la revista "Llevant", hom pot copsar el dinamisme i activitat desenvolupats. El 31 de maig de 1929 es dóna compte de l'existència d'una Comissió d'Investigacions i de la seva actuació a

la cova de Son Bauçà a Establiments. Pel mes de setembre del mateix any la dita Comissió publica els resultats de les seves investigacions al Bolletí de la Societat Arqueològica Lul.liana i dóna compte de la substitució de Jaume Sancho per Lluís Amorós i de la incorporació a la Junta del nou vocal Gabriel Morell Font dels Olors. El mateix mes de setembre s'assigna al Museu la custòdia del poblat de ses Païsses.

De fet, però, el 1955 encara la secció d'etnografia tenia un escàs pes específic: "El contenido de éste, aparte su sección de Historia Natural y la incipiente de Etnografía, es esencialmente arqueológico, constituyendo una completa muestra de las viejas culturas regionales"[6].

---

6 GAYA NUÑO, Juan A. (1955) *Historia y guía de los museos de España.* pg. 577.

3.5. L'ermàs de la postguerra (1940-1970)

3.5.1. Introducció

Tal com ja han plantejat altres autors, la guerra civil de 1936-1939 representà l'estroncament de totes les activitats que s'havien desenvolupat durant el període anterior. El panorama postbèl.lic era desolador. Els autors que han estudiat les distintes manifestacions del desenvolupament del folklore referint-se a aquest període, estan tots ells d'acord a caracteritzar-lo com a desastrós[1].

El nou règim, en un programa ben estructurat de genocidi cultural, recolzat en la repressió sistemàtica i brutal de qualsevol signe o símbol de catalanitat, clausura els centres i les institucions, més progressistes; si no els clausura els obliga a integrar-se en els organismes oficials...

La desfeta que caracteritza els anys de la postguerra té una doble dimensió. D'una banda l'anorreament de persones i institucions, la reducció a zero de la cultura catalana i, per altra

---

[1] PRATS, Ll., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya*. pp. 104 i ss.

banda, una situació vigilada i dirigida que tendeix cap al desenvolupament d'una "nova" cultura regional.

L'objectiu és tendir envers l'homogeneïtat, minimitzar, anecdotitzar les diferències i confegir, en canvi, artificialment els elements d'una cultura espanyola inventada, que a més, responen necessàriament a uns valors pre-establerts, aquells valors que ens convertien en la "reserva espiritual de occidente" i que ens menaven tant sí com no a una "empresa universal de salvación", sentit últim de la "unidad de destino en lo universal".

El règim franquista creà un folklore espanyol uniforme i aigualit recollint i refonent en un pastitx impresentable elements estrictament formals de les diverses tradicions culturals dels pobles, de les ètnies, que convivien a l'Estat Espanyol, ara novament reduïdes a "regiones i provincias"[2].

A les illes succeirà quelcom semblant del que els autors ressenyats descriuen per al Principat de Catalunya. Aquí, el trauma de la guerra provocarà un esmorteïment general i una presa de posicions de cada un dels autors que s'alinearan o no amb el nou règim sorgit de la revolta militar i posterior enfrontament bèl.lic.

Tal com diu Massot i Muntaner[3], contràriament al que hom ha dit i repetit -cal insistir-hi-, la cultura pròpia de Mallorca arribà al 1939 desfeta en tots els aspectes i fou objecte d'una repressió progressiva i profunda, que aspirava a aconseguir-ne l'anihilació total.

---

[2] Ibidem. pg. 106.

[3] MASSOT I MUNTANER, J. (1978) *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950).* pg. 188.

Com al Principat, però, i en un procés molt semblant, sobrevisqué malgrat els intents i les pressions de tota mena. En certa manera, podríem dir que, un cop més, renasqué d'una manera gairebé miraculosa de les pròpies cendres i a poc a poc sorgiren noves generacions d'escriptors, progresssivament integrades dins la cultura que s'anava fent, amb tantes dificultats, al llarg dels Països Catalans.

Quant als corrents i tendències dels autors que treballen durant aquestes tres dècades podem destacar que, a diferència del Principat, la continuïtat esdevé gairebé l'única alternativa possible. La inexistència d'institucions fortament arrelades, el tarannà - generalment conservador- de la majoria dels folkloristes que havien treballat durant les dues primeres dècades i la manca de grans folkloristes fan que el panorama investigador s'escoli en un continuïsme desencisat i conformista.

Tal com descriu Damià Ferrà-Ponç, "Els lligams de la cultura amb el poder ofereixen aspectes prou diversos i, ben sovint, contradictoris. El franquisme cultural no es limita tan sols a un aplec de propagandes encomiàstiques de les virtuts del règim, caricaturades pel seu mateix to de servilisme grotesc. Contràriament, hi ha tot un conformisme, no gens estrident, que es plega discretament a les consignes del vencedor. Pactant amb el nou poder, els col.laboracionistes li permeten de consolidar-se i obtenen, en contrapartida, unes posicions de privilegi"[4].

---

[4] FERRA-PONS, Damià (1977) "Cultura i política a Mallorca (IV)". *Randa*. 5:164.

Quant al folklore a les Illes i prenint com a referència els estudis sobre cultura popular realitzats a Catalunya, podem dir que gairebé la totalitat d'iniciatives -tebes iniciatives- de redreçament cultural han d'inserir-se en el que s'ha anat denominant corrent continuista-nostàlgic.

Aquí, aquest corrent, prendrà unes característiques peculiars basades fonamentalment en un intent de continuïtat com si els fets transcorreguts durant la guerra i la immediata postguerra no haguessin afectat per res a la realitat socio-cultural. Es evident que no era així i la nova situació i el nou ordre establert no seria acceptat per tots els protagonistes d'aquesta etapa.

El redreçament i la lluita per la resistència cultural que es consolidarà a partir dels anys seixanta fan evident aquesta situació de letàrgia catacumbària obligada. Mentre, durant els primers vint anys de postguerra, hom havia de cercar formules per mantenir el caliu de la pròpia identitat.

El desmantellament institucional intenta pal.liar-se a través de les tertúlies i els certàmens literaris.

Serà a través dels certàmens, impulsats generalment pel clergat i grups de la intel.lectualitat dretana i convocats per les institucions municipals instaurades pel nou règim que s'aconseguirà no perdre de forma absoluta l'interès per la pròpia llengua i cultura i, també, l'interès pel folklore.

Tal com diu Llorenç Prats, el folklore, en la mesura que remetia a una societat tradicional, rural i pretèrita, incapaç d'engendrar, per ella mateixa, projectes col.lectius i de futur, va ser un dels primers gèneres que es va poder editar. D'altra banda,

el règim ignorava la virtualitat simbòlica nacionalista dels continguts d'aquestes publicacions[5].

Per altra banda, temàtica i metodològicament, els treballs duits a terme s'inclouen en el que Trias Mercant denomina col.leccionisme folklòric. En aquest sentit són prou il.lustratius un bon grapat dels temes del certamen històrico-literari convocat per *Documenta* a Sant Joan o els del certamen de Sant Marc a Sineu i ho seran també alguns temes que més endavant es presentaran a les primeres convocatòries dels premis Ciutat de Palma.

Aquest afany per la recompilació folklòrica, hereva de la tradició de Mn. Alcover, tendrà el seu màxim exponent en la tasca del P. Rafel Ginard Bauçà i en l'obra de Miquel Fuster, de to menor però il.lustrativa d'aquest moviment.

Quant a la temàtica i la seva vinculació amb la tradició alcoveriana és suficient observar com a la convocatòria del II Certamen Històrico-literari de Sant Joan, tres dels temes proposats havien estat motiu d'estudi del canonge manacorí: festes de Setmana Santa i Pasqua; segar, garbetjar i batre i les matances.

La vinculació de la investigació folklòrica amb l'activitat literària és un altre dels tres fonamentals que caracteritzen l'aportació d'aquest moment. L'amistat personal dels folkloristes amb els darrers representants de l'Escola Mallorquina és palesa.

La majoria de certàmens on s'agombolen els folkloristes tenen un contingut literari gairebé exclusiu. Els mateixos folkloristes es dediquen a la creació literària, especialment a la

---

5 PRATS, Llorenç (1990) Els estudis etnològics a Catalunya. A *El món de Joan Amades*. pp.72-73.

poesia, de forma més o menys reeixida. Miquel Fuster, Antoni Mulet i especialment Rafel Ginard cultiven aquest gènere literari[6].

Un altre aspecte destacable de la investigació folklòrica i etnogràfica a la postguerra és l'anorreament dels grans projectes que havien sorgit abans del 1936 i la retirada de les investigacions cap a publicacions no especialitzades, particularment diaris, revistes locals (Cort, Bellpuig, El Heraldo de Cristo, etc.).

La tendència clara, gairebé exclusiva, de publicar en castellà i la restricció també a una sèrie de temes molt a to amb el que aleshores, des de la política cultural centralitzadora, estaven sotmesos a una clara manipulació. Potser els més clars exemples són l'especial atenció a les danses i música popular i a la vestimenta tradicional "el traje regional".

Tal com diu Climent Picornell[7] en una de les primeres aportacions de caràcter globalitzador sobre l'evolució dels estudis etnogràfics a les nostres illes i referint-se a la tipologia dels estudiosos de la postguerra establida per Prats, Llopart i Prat[8]:

"Crec, sense cap dubte, que podem trobar a les illes Balears representants de tots aquests corrents diversos i, fins i tot, d'alguns d'altres més combatius. El pare Ginard (i la seva ingent obra del

---

6 Per aquets vegeu l'article de Pere ROSSELLO BOVER (1986) L'obra poètica original de Rafel Ginard Bauçà. A *Estudis de Literatura Catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, 2. pp. 295-308.

7 PICORNELL, Climent (1986) "La cultura popular: entre l'"Educación y Descanso" i l'autenticitat". *Los Cuadernos de Baleares.* 3 maig.

8 PRATS, Ll., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) Op. Cit. pp. 146 i ss.

Cançoner), n'Andreu Ferrer i Ginard que continuà la seva tasca d'abans de la guerra, n'Isidor Macabich i en J. Castelló i Guasch a les Pitiüses, Antoni Galmés amb el seu volum dedicat a la cultura popular mallorquina, Bartomeu Ensenyat ("El Pastor" i la seva tasca en els balls), el pare Bonafé (ultra la seva obra com a botànic), Antoni Mulet (qui entenia el folklore per a ser usat com a "Fomento del Turismo") Joan Veny, Bartomeu Mulet, Miquel Pons, Jaume Oliver, Francesc Riera, Andreu Estarellas i Pascual (L'Essència de Mallorca), Baltasar Coll i el seu Folklore de Llucmajor, Antoni Gili, Gabriel Florit, Deseado Mercadal (El Folklore Musical de Menorca), Joan Llabrés i Jordi Vallespir amb els seus oficis d'antany, Cosme Aguiló, Antoni Artigues, Gabriel Oliver, Guillem Rosselló Bordoy i el museu etnològic de Muro. Gabriel Llompart i el folklore religiós, i no cal oblidar l'acabatall de la publicació del Diccionari Català-Valencià-Balear (una vertadera font de referència obligada) són un bon cabal -i en deix involuntàriament i per desconeixement meu, més d'un- que pot demostrar que la tradició en l'estudi de l'etnologia , el folklore i la cultura popular a les Illes no és cosa d'ara mateix".

Aquest era, de manera breu, el panorama que es dibuixava de la investigació etnogràfica a la postguerra. Vegem, però, de manera més detallada, quina és la posició de cada un dels investigadors, quina és la periodificació més adient per encabir aquest lapse de temps que genèricament coneixem per postguerra i també si podem fixar alguna subdivisió que permeti clarificar i ajudar a entendre els distints corrents de pensament.

Pel que fa a la delimitació cronològica de la postguerra illenca hem considerat adient fixar un període que hem intitulat l'ermàs de la postguerra (1940-1970) on, malgrat la coexistència de diversos corrents de pensament, hi ha un clar predomini de la denominada continuista-nostàlgica i algun personatge que continua la seva tasca de forma individual, però de forma gairebé soterrada. En aquest primer lapse de trenta anys les investigacions sobre la cultura autòctona queden definitivament anorreades i esmorteïdes.

L'inici, com era de suposar, el marca el final de la conflagració armada (1939) i l'acabament quedaria fitat a partir del 1970, moment en què es consolida un incipient despertar que es manifesta bàsicament durant la dècada dels seixanta amb la celebració del centenari de Mn. Antoni Maria Alcover, la fundació de l'Obra Cultural Balear i l'edició, per part d'aquesta darrera, de la revista LLUC.

Pel que fa a les diverses "tendències", i com veurem tot seguit, durant aquests primers anys de la postguerra, i paral.lelament als folkloristes que s'adeqüen de manera còmoda a la nova situació política imposada pel nou règim, existeixen intents de recuperació d'una identitat diferencial pròpia. En aquest sentit, només són destacables les investigacions desenvolupades pel grup vinculat a la recuperació lingüística: Francesc de Borja Moll, Manuel Sanchís Guarner, Rafel Ginard Bauçà i les tímides aportacions d'alguns joves. Aquest grup, hereu de la tradició literària de l'Escola Mallorquina, durant els primers anys es refugia als certàmens i les tertúlies on, com a foc colgat, cova la flama de la recuperació.

A Eivissa, aquesta mateixa tradició literària, es redossa entorn a la revista "Ibiza" amb personatges com el canonge Macabich o Joan Castelló Guasch.

La tasca de Ferrer Ginard, tan intensa abans de la guerra, es veié interrompuda i només es reprendria, encara que de forma tímida, amb les seves aportacions a la revista "Cort".

Sorgeixen nous investigadors que ençaten noves tendències, com és ara la tasca de Gabriel Llompart Moragues i les seves investigacions entorn a la religiositat popular. S'ha de destacar el fet que aquest folklorista va ésser, gairebé de forma exclusiva, l'únic illenc que durant aquests anys col.labora a la *Revista de Dialectología i Tradiciones Populares* del C.S.I.C.

Finalment, afegir l'aportació de Joan Amades i algun altre folklorista del Principat que en una labor de continuïtat inclouen les nostres illes dins el camp de les seves investigacions.

Pel que fa a les tasques museològiques durant aquestes dues dècades podem constatar que, tal com veurem, l'activitat va esser minsa i possiblement només són destacables les interessants aportacions d'Antoni Mulet i Gomila amb el seu **Museu de Gènova** i el malhaurat **Museu Marítim**.

3.5.2. El grup Documenta i els certàmens històrico-literaris (1941-1947)

Un fet destacable per la seva significació cultural és la convocatòria dels certàmens historico-literaris de l'Ajuntament de Sant Joan.

Durant els anys quaranta, aquests certàmens, patrocinats per l'Ajuntament i impulsats per un grup d'erudits locals, esdevingueren una petita bretxa per a la pervivència cultural i lingüística en un ambient de postguerra on la repressió i l'angoixa estaven a l'ordre del dia.

El caràcter eminentment local de la convocatòria, així com l'estat eclesiàstic de la majoria dels integrants del grup convocant, presumptament adictes al nou règim, degueren permetre la realització dels certàmens sota una tolerància vigilada i sempre sotmesa a l'ordre.

El grup de Documenta estava integrat per un grup d'erudits locals de Sant Joan i algun sineuer, la majoria d'ells eclesiàstics, que d'alguna manera aprofiten les seves relacions d'amistat i coneixença personal amb els membres de la segona generació de l'Escola Mallorquina per dur a terme aquesta iniciativa.

Entre els promotors cal senyalar el Pare Rafel Ginard Bauçà, Mn. Ramon Gayà Galmés, Francesc Oliver, el Deà i Vicari

General Joan Rotger, Mn. Bartomeu Mulet i Ramis, Mn. Miquel Ramis Alonso, Mn. Francesc Mas, Miquel Gayà, etc.

Aquests personatges, recolzats per alguns terratinents locals i respectats per les autoritats locals, tenien el suport de part de la intel.lectualitat mallorquina: el poeta Guillem Colom, Francesc de B. Moll, Josep Ramis d'Aireflor i Sureda, Antoni Mulet, Josep Rosselló Ordines, Joan Muntaner, Cosme Bauçà, Joan Pons i Marquès, Miquel Ferrà, Miquel Fortesa, etc. i d'institucions com la Societat Arqueològica Lul.liana.

El grup havia d'aconseguir que la institució municipal santjoanera en sessió celebrada el 22 de maig del 1941 anomenés arxiver-bibliotecari Mn. Ramon Gayà Galmés, a qui s'assignava, a més, l'encàrrec d'organitzar un certamen històrico-literari el dia 20 de gener, festivitat de Sant Sebastià, de cada any i que donàs a la llum pública els resultats de les investigacions. Així sorgia Documenta[1].

En un to un tant irònic i sorneguer Vicenç Mª. Rosselló Verger en fa aquesta descripció: "La cosa venia de la «Festa de ses teranyines», com havia batejat la murriera local pagesa, la festa de Sant Sebastià que organitzava anualment a Sant Joan de Sineu un estol de lletraferits acomboiats pel canonge Rotger i Niell. N'era l'artífex o manejador Francesc Oliver des Calderers, que unia a la simpatia d'un bala perduda una seriosa preocupació cultural i que havia estat, a més a més d'altres concurrents com Fra Rafel Ginard Bauçà, deixeble de mon pare, el mestre Josep Rosselló i Ordines...

---

1 *Documenta* (18 juny 1941) pg. 1.

malgrat l'ambient catacumbari de la immediata postguerra, i precisament per això, esdevindria una fita que ara podem qualificar ben clar com a patriòtica. En sorgiren les primeres lletres impreses en català a Mallorca després del conflicte incivil"[2].

A banda de la modesta tasca de recuperació cultural i lingüística, per a nosaltres té una especial significació car un percentatge força elevat dels temes d'investigació proposats a les successives convocatòries dels certàmens són d'un clar contingut folklòric i etnogràfic.

El caràcter aparentment inofensiu dels reculls folklòrics, així com l'aspecte peculiar dels convocants, havien de contribuir a la tolerància. Tal com diu Llorenç Prats[3], hem de tenir present que el folklore, en la mesura que remetia a una societat tradicional, rural i pretèrita, incapaç d'engendrar per ella mateixa projectes col.lectius i de futur, va ésser un dels primers gèneres que es va poder editar. D'altra banda, el règim ignorava la virtualitat simbòlica nacionalista del contingut d'aquestes publicacions.

Així, a l'àmbit folklòric, al I Certamen (20.01.42) es convocaren els següents temes i premis[4]:

---

2 ROSSELLO VERGER, V. (1990) Pròleg. A MULET RAMIS, B. *Els teixits de seda mallorquins.* pg. 9.

3 PRATS, Llorenç (1990) Els estudis etnològics a Catalunya. A *El món de Joan Amades*. pp. 72-73.

4 *Documenta* (2 febrer 1942) pg. 68.

I. Cançonari Folklòric Santjoaner. Premio de cincuenta pesetas ofrecido por el Magnífico Ayuntamiento

(...)

III. Evolució de s'arada a Sant Joan. Premio de cincuenta pesetas ofrecido por el Sindicato Agrícola Católico.

IV. Aplec de cançons populars del gloriós Sant Nofre. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por Don Antonio Camps.

(...)

VI. Descripció de la festa del pa i el peix. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por Don Juan Gayà.

VII. Tradició sobre la casa dels assotats i dones penitents que anaven a Consolació. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por Don Francisco Oliver.

VIII. Els Castellots i lo tresor encantat. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por Don Gabriel Camps.

IX. Llegenda sobre el Pou de la Baronia de Solanda. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Guillermo Gayà, Veterinario.

A aquesta convocatòria es presentaren el P. Rafel Ginard Bauçà, que obtingué el premi dels temes I i IV; Isabel Matas Juan i Antonia Gayà Matas que obtingueren premi pel tema VI; Miquel Sastre Nigorra amb premi pel tema VII; Josep Estelrich Costa pel VIII i Antoni Matas Bauçà pel IX. Quedà desert el tema III i fora

de concurs es donà un premi extraordinari a Miquel Fuster Aguiló per un *Aplec de cançons de segar*, fora de concurs[5].

A la convocatòria del II Certamen (20.01.43), els temes de caràcter etnogràfic foren els següents[6]:

(...)

II. Festes de Setmana Santa i Pasco. Premio de cincuenta pesetas ofrecido por el Rdo. Sr. Cura Arcipreste.

III. Segar, garbetjar i batre. Premio de cincuenta pesetas ofrecido por el Sindicato Agrícola Católico.

IV. Vocabulario de las palabras usadas en San Juan que representen una peculiaridad de esta villa con respecto a los restante pueblos de Mallorca. Premio de cincuenta pesetas ofrecido por la Editorial Mossèn Alcover.

(...)

VI. Festa de Sant Antoni Abat. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Antonio Camps.

VII. Descripción y características de las variedades de higueras que se cultivan en el término de San Juan. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Clemente Gayà.

(...)

---

5 Ibidem (10 febrer 1943) pp. 170-171.

6 Ibidem (10 febrer 1943) pg. 171-172.

IX. Devoció de Sant Joan al Beat Ramon Llull. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Juan Gayà.

X. Ses Matances. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Gabriel Camps.

(...)

XII. Regímenes jurídicos para la explotación de la tierra. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por el Notario de Palma Don Germán Chacártegui.

La convocatòria tengué, suposam, la resposta esperada: Antoni Bonet Gayà de Sa Pleta obtingué el premi corresponent al tema III; Miquel Fuster obtingué el premi corresponent al tema IV; Antoni Matas Bauçà el del tema VI; Antònia Bonet Gayà el del tema VII; Gabriel Ferriol Antich pel tema X. A més, es concedí un accèssit a Bartomeu Mulet pel seu treball sobre les matances[7].

La convocatòria del III Certamen (20.01.44) incorporava els següents temes folklòrics[8]:

(...)

II. Fiesta Mayor de nuestro Pueblo y solemnidad que se le daba antiguamente. Premio ofrecido por el Reverendo Cura Arcipreste.

---

[7] Ibidem (30 gener 1944) pp. 302-303.

[8] Ibidem (30 gener 1944) pg. 304.

III. Maquinaria agrícola empleada en nuestra Comarca. Premio ofrecido por el Sindicato Agrícola Católico.

IV. Recull de cançons populars amoroses que no figuren dins el volum 4 de la Biblioteca "Les Illes d'Or". Premio ofrecido por D. Francisco de B. Moll.

V. Variedades de almendros, sus características y clases que más se adaptan a nuestras tierras. Premio ofrecido por D. Clemente Gayà y D. Germán Chacártegui.

VI. Paraires i teixidors de lli. Premio ofrecido por D. Antonio Camps Ribas y el Sr. Secretario de este Magnífico Ayuntamiento.
(...)
X. Descripció d'una casa pagesa. Premio ofrecido por D. Antonio Pons, Pbro. del Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

XI. Possible aportació del poble Sant Joan a la renaixença de les nostres danses. Premio ofrecido por D. Antonio Mulet, Vicepresidente-Secretario del Fomento de Turismo.

Presentaren treballs i obtingueren els premis, Antoni Matas Bauçà pel tema II; Antoni Bonet Gayà pel tema III; Rafel Ginard Bauçà pel tema IV; Antònia Bonet Gayà pel tema V; Bartomeu Mulet pel tema VI i un accèssit a Francesc Gayà Gual pel seu treball sobre el tema V[9].

---

[9] Ibidem (28 febrer 1945) pp. 399-400.

Al IV Certamen, convocat la diada de Sant Sebastià de 1945, es proposaren els següents temes d'investigació etnogràfica[10]:

(...)

III. Cultivo del trigo y sus variedades conocidas en nuestra comarca. Premio ofrecido por el Sindicato Agrícola Católico.

IV. Recull de cançons populars religioses. Premio ofrecido por D. Francisco de B. Moll.

V. Vocabulari i elogi de la casa pagesa. Premio ofrecido por el Rdo. Don Antonio Pons, Pbro. del Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

(...)

X. Indumentari Sanjoaner dels temps passats. Premio ofrecido por D. Juan Gayà y Don Guillermo Gayà.

XI. Recull de música popular peculiar del Sinium Romà. Premio ofrecido por D. Germán Chacártegui y D. José Bauzà.

(...)

XIII. Fonaments històrics d'algunes tradicions dins sa nostra Comarca. Premio ofrecido por un grupo de amigos de San Juan.

---

10 Ibidem (31 març 1945) pp. 401-402.

XIV. Diferència entre es cambuix, rebosillo i volant. Premio ofrecido por D. Antonio Mulet.

El treballs presentats i premiats foren els següents: el de Miquel Fuster, Mestre Nacional al tema III; Rafel Ginard Bauçà al tema IV; Joan Camps Verger al tema V; Miquel Fiol Company pel tema X; Rafel Ginard Bauçà pel tema XI; Bartomeu Mulet Ramis pel tema XIV i accèssits a Bartomeu Mulet i Antoni Matas Bauçà per les seves investigacions sobre la casa pagesa i a Miquel Fiol pel tema XIV.

Els temes inclosos en el V certamen, convocat el 20 de gener de 1946 són els següents[11]:

I. Devoció de nostra Vila al Màrtir Sant Sebastià. Premio ofrecido por el Magnífico Ayuntamiento.

II. Maneres cristianes en el llenguatge del nostre poble per expressar temporades de l'any, per començar treballs, acabar-los, etc. Premio ofrecido por el Rdo. Cura Arcipreste.

(...)

IV. Escaraders del segar. Premio ofrecido por La Cooperativa Agrícola de San Juan.

---

11 Ibidem (31 març 1946) pp. 451-452.

V. Cançons populars camperoles. Premio ofrecido por D. Francisco de B. Moll.

(...)

XI. Fonaments històrics d'algunes tradicions dins la nostra comarca. Premio ofrecido por la Sociedad Arqueológica Luliana.

(...)

XIV. Sant Joan, terra d'alls i cebes. Premio ofrecido por Don Clemente Gayà.

XV. La Queda. Su origen y leyendas que sobre ella se formaron. Premio ofrecido por D. Guillermo Gayà Boned.

El treballs presentats i premiats foren els següents: Margalida Bauçà Andreu pel tema I; Rafel Ginard Bauçà pels temes II i V i Miquel Fuster pel tema XIV[12].

La convocatòria del VI certamen es feu el 20 de gener del 1947 amb dos temes etnogràfics[13]:

(...)

V. Codolades populars mallorquines. Premio ofrecido por D. Francisco de B. Moll

(...)

IX. Evolución del transporte. Premio ofrecido por Don Gabriel Verger y Don Guillermo Gayà.

---

12 Ibidem (gener-març 1947) pp. 492-493.

13 Ibidem (abril-junio 1947) pg. 494.

El grup de Documenta no restringia el camp d'acció al municipi de Sant Joan sinó que d'alguna manera volia recuperar la història de la comarca ocupada pel Sinium Romà. Això vol dir els termes de Sant Joan, Sineu i Llorito o Manresa.

Un dels mentors principals d'aquesta idea era el Deà Joan Rotger Niell que a més de promoure els certàmens de Sant Joan també n'organitzava un altre a Sineu i aconseguí involucrar en el projecte de Documenta a l'Ajuntament sineuer[14].

A *Documenta* es publica la relació de treballs premiats al certamen històrico-literari celebrat a Sineu el 5 de maig de 1943 en motiu de les festes patronals de Sant Marc. Els temes etnogràfis premiats foren:

Estudio de los principales 'Cellers" de nuestra villa de Gabriel Alomar Llull.

Descripción de los trabajos de la trilla de Miquel Capó Diana i *Descripción circunstanciada de los juegos de los niños* de Antoni Real Sampol[15].

Igualment es convoca el VI Certamen a celebrar el dia de Sant Marc del 1944 sota el patrocini de l'Ajuntament de Sineu. Els temes de contingut etnogràfic són els següents[16]:

---

[14] Ibidem (20 setembre 1942) pg. 141.

[15] Ibidem (10 juny 1943) pg. 218.

[16] Ibidem (10 juny 1943) pg. 219.

I. Estudio de los bailes regionales e importancia de los mismos en la educación de buenas costumbres. Tema propuesto por el Ayuntamiento

(...)

IX. Historia de los vestidos típicos de las payesas de Sineu. Tema propuesto por Don Gaspar Alomar Estades, Médico.

X. Los tejedores a mano de Sineu. Tema propuesto por Don Juan Vidal Rosselló

(...)

XIII. Mecanismo de los molinos de viento harineros. Tema propuesto por D. Bernardo Amengual Pastor, Director de la Escuela Graduada de Sineu.

Els premis foren concedits a Joan Perelló Llompart pel seu estudi sobre molins fariners; Miquel Mates Niell per l'estudi sobre balls regionals i un accèssit a Antoni Horrach Vanrell pel mateix tema; Gabriel Alomar Llull per l'estudi sobre els teixidors a mà; accèssit a Antoni Real Sampol per una aportació sobre molins fariners. Quedà desert el premi a la investigació sobre vestuari de les pageses de Sineu[17].

A la convocatòria del VII certamen a celebrar per Sant Marc del 1945 s'incloïen els següents temes etnogràfics[18]:

---

[17] Ibidem (15 agost 1944) pg. 363.

[18] Ibidem (15 agost 1944) pg. 364.

Tema I. *Cronica sobre alguna de las procesiones que se celebran en Sineu, San Juan y Lloret de Vista Alegre.* Tema propuesto por el Magnífico Ayuntamiento.

(...)

Tema VI. *Estudio de las principales costumbres tradicionales de Sineu e importancia de su conservación para fomentar la moral cristiana, social y familiar.* Tema propuesto por D. Antonio Coll Pericàs, Notario de Sineu.

(...)

Tema IX. *Historia de los vestidos típicos de las payesas de Sineu.* Tema propuesto por D. Gaspar Alomar Estades.

A part de la convocatòria d'aquests certàmens, organització de trobades literàries, excursions per la comarca amb especial atenció als monuments prehistòrics, el grup Documenta assolí una tasca prou important de recuperació documental -els documents transcrits es publiquen a "Documenta"- i recuperació de la memòria col.lectiva.

S'ha de dir que els certàmens suposaren una tasca de divulgació i amateurisme, més que no una tasca d'investigació rigorosa. La majoria dels participants eren autodidactes i no passaren mai d'ésser simples afeccionats a recerca.

Tot i això, entre els mateixos organitzadors, i a l'hora participants a la majoria de les convocatòries, hom ha de destacar tres personatges que amb una trascendència desigual passarien a engrandir la nòmina de folkloristes de la postguerra. Ens referim a

Miquel Fuster i Aguiló, Bartomeu Mulet i Ramis i, especialment, a l'insigne Rafel Ginard Bauçà.

3.5.2.1. Bartomeu Mulet i Ramis

Aquest folklorista sineuer, de formació autodidacta, ha desenvolupat la seva tasca investigadora en tres camps: la casa mallorquina, els teixits i la ceràmica. A part ha dedicat bon esforç a la investigació històrica i toponímica de la seva vila natal.

Sembla que l'origen de la seva inquietud investigadora cal cercar-lo a les tertúlies i certàmens organitzats a Sant Joan pel grup *Documenta.*[19] El mateix Mulet ens diu al respecte:

"A la vila de Sant Joan s'organitzava cada any un Certamen d'història i poesia, pels temps en què vivien el Rector Mas, don Francesc dels Calderers, el P. Ginard Bauçà, don Ramon Gayà, Prevere, l'Il.lm. D. Joan Rotger, Vicari General i molts d'altres que ja no hi són... M'afalagà amb deliri un tema concebut amb aquestes paraules: "Diferències fonamentals entre cambuix, volant i rebosillo", tema patrocinat pel benvolgut Don Toni Mulet, el gran enamorat de la Indumentària mallorquina, i per això mateix vaig posar fil a l'agulla..."[20].

---

[19] A més de la publicació de la revista "Documenta", organització de trobades i certàmens, sembla que un dels actes més destacats del grup del Pla de Mallorca fou la organització, el 30 de juny de 1945, d'una corona poètica a Sant Marc amb motiu del tercer centenari de l'elecció de Sant Marc com a patró de la vila de Sineu (Cif. Massot, 1978: 223-224).

[20] MULET, Bartomeu (1983) *Teixits de seda mallorquins. Gorgorà i tabí.* pg. 134.

La seva investigació, tant pel que fa a indumentària, ceràmica o utillatge de la casa, es fonamenta en la recerca arxivística documental i tendeix cap a una mena de col.leccionisme tipològic i terminològic. El procés investigador s'orienta cap a la configuració d'un model que ell anomena la *casa mallorquina*:

"La feina feta dins tot aquest temps se va convertint, daixo-daixo, en la Casa Mallorquina, tota mesella i guarnida d'un estil ben mallorquí...

Amb el pertret de la pedrera anam aixecant l'Arxiu de la Casa Mallorquina, on hi tenim tall de feina per tot: en les formes arquitectòniques de la construcció, en el mobiliari, en la indumentària dels rebesavis, en la roba de casa, en la vaixella i en altres més"[21].

En el decurs de la postguerra i fins arribar a l'actualitat, Mn. Bartomeu Mulet, com si fos una mena de relíquia o perllongació extemporània de l'Escola Mallorquina, s'encasella en un espai intemporal i viu de la construcció simbòlica d'una petita història local allunyada de la història.

Com ja hem esmentat, el seu discurs folklòric perdura a través de la construcció del model simbòlic de la casa mallorquina. L'única diferència, respecte als seus predecessors i als altres autors coetanis, és que la casa mallorquina -la llar pairal de la Renaixença- ha deixat d'ésser només objecte d'estudi per esdevenir un model d'estudi. Una mena d'estructura on hi caben tota casta d'aportacions folklòriques o etnogràfiques, siguin sobre teixits,

---

21 Ibidem. pg. 134.

sobre mobiliari, sobre rajoles policromades, etc. Tot passa a formar part del seu particular Arxiu de la Casa Mallorquina[22].

3.5.2.2. Miquel Fuster i Aguiló (1902-1988)

Aquest mestre d'escola, nascut a Manacor però arrelat a Sant Joan, participà activament als certàmens organitzats per Documenta. Com hem pogut veure a les relacions de temes i participants als distints certàmens al primer certamen presentà un *Aplec de cançons de segar* fora de concurs; al segon, convocat el 1943, obtingué un premi pel *Vocabulario de las palabras usadas en San Juan que representen una peculiaridad de esta villa con respecto a los restante pueblos de Mallorca.* que posteriorment seria publicat per la mateixa revista Documenta[23].

Al quart certamen, convocat el 1945 obtingué un altre premi pel treball *Cultivo del trigo y sus variedades conocidas en nuestra comarca* y l'any següent, en el cinquè certàmen fou premiat de nou amb el tema *Sant Joan, terra d'alls i cebes.*

A part d'aquestes col.laboracions, traduí al castellà una selecció de rondalles de Mn. Alcover i posteriorment recompilà i publicà un Refranyer popular de Mallorca[24].

---

22 Vegeu la seva producció bibliogràfica a l'apartat de bibliografia general.

23 El títol del treball publicat és "Particularitats de llenguatge de Sant Joan amb referències a les d'altres viles" (18 abril 1944) pp. 325-328.

24 FUSTER, Miquel (1979 i 1981) *Refranyer popular de l'illa de Mallorca* (2 vols.).

3.5.3. Andreu Ferrer i Ginard i la revista "Cort"

Paral.lelament a la tasca desenvolupada, com veurem, pels lingüistes es produïa un fenomen interessant protagonitzat per un dels personatges que més interès poden aportar a la tasca etnogràfica de la postguerra. Ens referim a la revista "Cort" i al seu màxim protagonista, el mestre artanenc Andreu Ferrer Ginard.

Aquesta publicació periòdica, sorgida el 1946 com a "Semanario de deportes y espectáculos" havia d'esdevenir posteriorment (1957) en "Revista quincenal ilustrada" per a finalment esdevenir una bona plataforma per a la divulgació de la tasca de recerca i investigació de Ferrer Ginard que, com hem vist, havia realitzat una gran activitat folklòrica abans de la guerra i, fins i tot, havia impulsat l'ambiciós projecte del "Tresor dels Avis" (1922-28).

Durant la postguerra, Ferrer Ginard es veié obligat a adoptar una posició que oscil.lava entre la de renúncia i la continuista-nostàlgica que, sens dubte, determinaren la seva producció. No podem obviar que la posició de Ferrer Ginard que, no ho oblidem, havia signat la resposta als catalans[1] i s'havia significat per defensar una línia política conservadora però,

[1] MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys.* pp. 24-27.

clarament nacionalista, havia de resultar incòmoda. Sembla que es decantà cap a una nova posició d'exili interior, refrendada per Massot i Muntaner[2].

Des del 1948, quan detectam un article signat A.F. sobre les festes d'Artà d'escàs interès folklòric, no reprèn la seva tasca divulgadora fins al 1954 que inicia una sèrie, gairebé ininterrompuda, signada amb el pseudònim Ramon des Pujols.

La sèrie, en castellà, segueix les grans temàtiques, ja clàssiques, del folklore tradicional. Apareix sota el títol genèric de "Costumbres de nuestra tierra" i intenta recollir-hi les festes i rites anuals, tasques agrícoles, etc. de forma sincrònica amb el calendari.

D'aquesta manera comença amb la descripció que segueix i enumeram amb el títol original: Les verges; La fiesta de todos los Santos y "sa bunyolada"; Les matances. Al.leluia, al.leluia, qui no mata porc no menja xuia; Les matances (conclusión); Collidores d'oliva; Cada cosa a son temps, i per a Nadal, neules; Fiesta de San Antonio Abad. I En la vigilia; Fiesta de San Antonio Abad. II La cavalcada, s'Argument; El carnaval; La Cuaresma I; La Cuaresma II; La Cuaresma III; Tiempo pascual; Tiempo pascual II; Mes de María. Bendició de fruits. Fires; Mayo y sus fiestas; D'es segar. Pel juny la fauç al puny; Fiestas de junio I; Fiestas de junio II; San Pedro y San Marcial en la devoción de nuestro pueblo. Fiestas de junio III; Las fiestas patronales del mes de julio. Su sabor y caràcter popular; Valldemosa y Pollensa, cantera de tradición

---

2 MASSOT i MUNTANER, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona.* pg. 219.

poopular; Manacor, Artá y Montuiri conservan en sus fiestas el tipismo de antaño; "Ses messes de batre" en Mallorca y "festa de ses mesurades" en Menorca; Es figueral i es sequé, faceta importante de nuestro folklore; La vendimia en Mallorca; Les meses de sembrar.

Tancava el cicle anual amb aquesta sèrie, digne d'ésser recompilada en una monografia. Aquesta temàtica sobre el cicle anual, era completada per una altra sèrie sobre els cicles de la vida, sobre els anomenats rites de pas, que apareixerien a la revista "Cort" a partir del desembre de 1955 sota l'encapçalament de "Folklore mallorquín". En aquesta nova aportació, Ferrer i Ginard continua emprant el pseudònim Ramon de Pujols, encara que esporàdicament signa algun article complementari amb nom i llinatges.

Els títols d'aquesta nova sèrie són els que segueixen:

Matrimonio y enamorament; Folklore navideño. La Navidad en el alma de nuestro pueblo; El canto de la sibil.la; El matrimonio II. El festejament; El matrimonio III. Presentimientos y decisión; El matrimonio IV. Ses noces; El Matrimonio V. Casament de viudos; Devoción, costumbres y leyendas de nuestro pueblo en Semana Santa; Folklore Balear. La pasión del Señor en la canción popular; El matrimonio VI. Després de noces; El nacimiento I. Concepción; El nacimiento II. Gestación; El nacimiento IV [sic]. El bautizo; Nacimiento y puericultura I; Nacimiento y puericultura II; Nacimiento y puericultura III; Defunción I; Defunción II; Defunción III; Defunción IV.

A partir del 1956 les aportacions esdevenen escasses i signades amb el seu propi nom: "Els betlems" en el folklore

navideño de Mallorca (1956); De nuestro cancionero popular sobre el advenimiento del Salvador (1961); El Romaní. Rondaia quinzenal i Els tres al.lots de Son Talent (1962)... son alguns dels articles més destacables d'aquesta darrera època.

Es tracta en definitiva d'aportacions de caràcter divulgatiu encara que oferint materials de primera mà, possiblement recollits abans del 1936. En aquest sentit, i encara que es publiquin en castellà, s'han d'entendre com a continuació de la tasca desenvolupada a l'època del "Tresor dels Avis" i d'acord amb la línia de treballs que al Principat duen a terme les grans individualitats del folklore.

La sèrie d'articles referits als esdeveniments del calendari no són més, salvant les distàncies i l'abast del projecte, que un reflex del costumari de Joan Amades. La reconstrucció del cicle agrari amb especial atenció als esdeveniments festius (religiosos o simplement lúdics) de la ruralia mallorquina.

Quelcom semblant succeeix amb els articles dedicats al cicle vital on possiblement es pugui detectar la influència de l'enquesta promoguda el 1901 per l'Ateneo de Madrid i que Ferrer i Ginard segurament coneixia a través de la resposta de Pere Ballester per a l'illa de Menorca.

Els últims esforços per recuperar les moltes iniciatives promogudes per Ferrer Ginard abans de la guerra es feren efectius amb la creació, el 1970, de la fundació "El Tresor dels Avis" que havia d'ésser la continuadora de la tasca endagada amb la revista homònima.

Aquesta fundació, de la qual en fou president Jeroni Juan Tous, no superà mai la languidesa pròpia de la situació cultural del moment i possiblement quan hauria pogut desenvolupar amb energia els seus objectius esdevingué un projecte truncat per la mort del seu promotor (1975).

Tot i així, a l'ampara de la revista "Cort" es publicà "Dos Tresors dels Avis. Bolletí informatiu per formar-ne un Arxiu folklòric i bibliogràfic de les Balears per Andreu Ferrer Ginard i Andreu Ferrer Artigues" que es publicà com a separata entre el gener del 1969 i el setembre del 1970.

Continuació d'aquest primer butlletí fou el "Bolletí Informatiu de la Fundació Tresor dels Avis" del qual n'arribaren a aparèixer 28 números entre l'octubre del 1970 i el juny del 1973. Com a complement del butlletí aparagué en 5 fascicles la ja coneguda Classificació Folklòrica Decimal.

3.5.4. Folklore a les Pitiüses

3.5.4.1. Isidor Macabich (1883-1973)

Com ja hem pogut observar a l'apartat 3.4.6.3., Isidor Macabich (1883-1973) és possiblement la figura més destacada dins el migrat ambient cultural pitiús.

La valoració de l'obra de Macabich ha de fer-se des d'un punt de vista molt relatiu. Tal com diu Isidor Marí "Vist dins el limitat espai cultural de la nostra illa, en relació amb les escasses aportacions precedents, la seva dimensió esdevé gegantina. Si l'observam, en canvi, en el conjunt del món intel.lectual del seu temps, adquireix unes proporcions molt més naturals, i la direcció del seu esforç ens pot semblar perfectible en molts aspectes"[1].

La tasca de Macabich, especialment amb la seva labor de síntesi desenvolupada a la postguerra, s'ha d'entendre com a punt de partida per a noves investigacions més profundes, àmplies i crítiques[2].

---

[1] MARI, Isidor (1976) "Isidor Macabich, als dos anys de la seva mort". *Randa.* 2:215.

[2] Ibidem. pg. 215.

En realitat, les seves investigacions costumistes són un apèndix de les seves investigacions històriques, i responen al mateix interès: la recerca de la identitat pròpia. En aquest cas, essent el poble eivissenc en conjunt l'immens arxiu vivent que calia estudiar, la feina feta va quedar molt lluny de l'etnografia global i exhaustiva, tasca de tot un equip d'investigadors, i no d'un home sol, com reconeixia Macabich mateix[3].

Quedi clar, però, que aquest afany de recerca de la identitat no té res en comú amb el nacionalisme català propugnat des de la Renaixença. Tal com diu el seu fillol Isidor Marí, "Macabich no acceptà mai els nacionalismes catalans, ni tan sols els romàntics. L'única nació per a ell fou Espanya, per més que l'amor a la terra natal el portà a una vaga consciència de catalanisme, de caràcter sentimental i sense formulacions polítiques"[4].

Tal vegada no estigui de més reiterar el que Marí comenta, respecte al seu entroncament ideològic: "Isidor Macabich va esser un sacerdot "militant" en l'efervescència social i política que desembocaria a la guerra civil, i l'enfocà sempre des d'una perspectiva marcadament decantada a la dreta. Això li valgué, passat el conflicte, les simpaties dels cercles oficials"[5].

Pel que fa a la tendència metodològica i temàtica de l'obra costumista del canonge eivissenc, el comentaris de Marià Villangómez són especialment aclaridors i concretament pel que fa

---

3 MARI, Isidor (1976) Op. cit. pg. 213.

4 Ibidem. nota 7.

5 MARI, Isidor (1976) Op. cit. pp. 211-212.

al volum IV de la seva *Historia de Ibiza*, dedicat al *Costumbrismo*. "Algunes vegades la ploma de Macabich era moguda pel desig de precisar o refutar conceptes sobre els nostres costums, en ocasió d'exageracions, desfiguracions o simplement errors d'escriptors forasters. Aparegueren, així, els treballs polèmics del canonge eivissenc, on atacà certes afirmacions; ho va fer eruditament, amb excel.lent informació i bons arguments , i algun moment fins àmb sarcasme o indignació. Foren objecte d'aquestes rèpliques, en el camp costumista, Víctor Navarro, Blasco Ibáñez, Casas Gaspar, Caro Baroja, etc."[6].

Com ja hem esmentat, ascendint, com en història, de l'article de premsa a l'opuscle, camí de la síntesi, va aprofitar en aquest camp l'obra de molts d'altres investigadors: els germans Costa Ramon, Villangómez, García Matos, Rullan, M. Aguiló, etc. En arribar al ja citat volum dedicat al costumisme, "l'autor va ampliar, refondre, completar, posar al dia i organitzar tot un conjunt de treballs anteriors... és una obra estructurada, en certa manera; però també un aplec. Altrament dit, es percep l'aplec dels materials sota l'estructuració de l'erudita, important, monumental construcció... l'ordre i l'organització es manifesten, a "Costumbrismo" més dins cada un dels assaigs, articles o notes, presos individualment, que no en la suma d'estudis que formen el llibre"[7].

---

6 VILLANGOMEZ, M. (1973) "Macabich, costumista". *Eivissa*. 3:11.

7 VILLANGOMEZ, M. (1973) Ibidem. pg. 12.

Aquest comentari de Villangómez, compromès i finalment elogiós, només es justificable quan surt d'un altre eivissenc i fa referència a una figura mítica com és el canonge Macabich dins el món cultural eivissenc.

Com ja hem reiterat, la major part de la seva obra està recompilada al volum IV de la *Historia de Ibiza*, dedicat al *Costumbrismo*. Tal com senyala l'autor a la introducció d'aquest llibre "Cabría un estudio detallado y sistemático de todo nuestro folklore, mediante una labor de equipo (según expresión del día), en que más de una vez soñé... Pero puede bastar lo de ahora, como visión de conjunto y a título de complemento histórico"[8].

Es tracta en definitiva d'un recull d'articles publicats a la premsa local al llarg d'un parell de dècades. Bona part d'aquests articles són atribuïbles a altres autors (Blasco Ibáñez, Enrique Casas, Josep Clapés, José Sáez Martínez, José Costa Ramón, Marià Villangómez, Josep Rullán, Alfredo Baeschlin, Josep Tur Riera, Marià Aguiló, Manuel García Matos, etc.) i d'altres són de contingut històric documental o lingüístic més que no de caràcter folklòric.

Potser el que més interessa de l'obra investigadora i recompiladora del Macabich folklorista sigui el fet que "... va començar a estudiar el costumisme eivissenc quan encara eren vius molts dels usos, pràctiques, expressions, etc. de què s'ocupà i aplegà els materials, reunits al cap de llargs anys de treball, quan ja han evolucionat profundament i ràpida aquells costums formats amb la lenta acció d'uns segles menys precipitats que el nostre.

---

8 MACABICH, Isidoro (1965) *Historia de Ibiza*, vol. 4. pg. 9.

Aquest costumisme es refereix sobretot a la pagesia, tan predominant a Eivissa i tan reclosa en el seu petit món de difícil penetració"[9].

Detectam, per tant, una clar paral.lelisme amb la tendència desenvolupada pel discurs folklòric durant la Renaixença: l'interès específic per les pervivències, els *survivals* portadors de les essències del poble. En aquest cas, el que interessa a Macabich és documentar a través dels documents folklòrics que "encara" pot recuperar en el món rural eivissenc, una tradició que és a la base de la pròpia identitat. Aquest és l'objectiu encara que no discuteixi la pertinença a una entitat superior simbolitzada per la identitat espanyola.

A banda, però, de la major o menor trascendència de l'obra d'Isidor Macabich, el que si ha de valorar-se és el seu paper d'aglutinador de la vida intel.lectual i cultural pitiüsa. Com ja hem esmentat, Isidor Macabich esdevingué en un símbol emblemàtic entorn al qual es mouen gairebé totes les inciatives culturals i periodístiques. El 1941 és nomenat Fill Il.lustre de la Ciutat d'Eivissa i el 1944 apareix la revista "Ibiza" editada per la Societat Cultural i Recreativa Ebusus.

Aquesta revista, publicada en castellà a la ciutat d'Eivissa (amb alguna poesia en català i cançons i un refranyer de l'illa d'Eivissa), a la seva primera època (1944-1950) com a portaveu de la Societat Ebusus esdevé una de les principals plataformes per a l'edició de les principals investigacions folklòriques del canonge eivissenc. Bona mostra d'aquesta tasca són les seves aportacions

---

9 VILLANGOMEZ, M. (1973) Op. cit. pg. 13.

sobre el cançoner eivissenc, alguns costums religiosos o la vinculació del folklore pitiús amb l'obra lul.liana.

D'aquesta primera època cal destacar també una aportació força interessant i poc freqüent dins la bibliografia folklòrica de l'època que és l'aportació de J. Costa Ramon amb una sèrie d'articles sobre el dret foral eivissenc o l'article de J. Sáez Martínez sobre l'estatge.

Possiblement però l'aportació més interessant és el recull del refranyer eivissenc d'Antoni Juan Bonet, aparegut entre el 1944 i el 1956 i que caldria completar amb l'aportació d'Antoni Costa Ramón, publicada per Macabich[10].

A partir del 1953 i fins el 1960, la revista Ibiza esdevé l'òrgan d'expressió de l'Institut d'Estudis Eivissencs i perd bona part de les col.laboracions folklòriques que fins al moment havien estat habituals. El 1972, amb un altre plantejament ideològic i lingüístic, tendrà la seva continuïtat en la revista "Eivissa" que ja veurem en el seu moment.

Com hem pogut constatar, el seu contingut és especialment interessant pel coneixement dels estudis folklòrics i etnogràfics a les Pitiüses durant la postguerra. A partir d'aquest moment, aquesta publicació periòdica esdevindrà un dels escassos, gairebé l'únic, fòrum on es publiquen diverses aportacions etnogràfiques que més tard Macabich compilarà en dos volums (1960 i 1966) que apareixeran finalment unificats el 1967 com a IV volum de la seva "Historia de Ibiza" sota el títol de "Costumbrismo". Cal senyalar

---

10 MACABICH, Isidoro (1965) *Historia de Ibiza*, vol. 4. pp. 429-448.

també l'edició del "Romancer tradicional eivissenc"(1954), publicat per l'editorial Moll.

3.5.4.2. Joan Castelló Guash (1911-1984)

Tot i la no participació a la revista "Ibiza" -possiblement a causa de la seva residència fora de l'illa- Joan Castelló Guasch és un dels protagonistes destacats de la recompilació folklòrica pitiüsa durant la postguerra. La seva producció i l'estreta vinculació amb Isidor Macabich en són les causes. Ideològicament s'hauria d'enquadrar dins el corrent que el catalans han anomenat continuista-individualista.

Castelló havia nascut a Vila el 1911 on resideix fins al 1932 que es veu obligat a traslladar-se a Palma a causa d'una condemna per un article on criticava l'actuació de la Guàrdia Civil[11].

Segons el seu biògraf, l'esmentada relació amb Isidor Macabich s'inicià a la redacció del "Diario de Ibiza". "Macabich exercirà sempre una forta influència sobre Castelló; aquest, al vespre, assisteix al "Centre d'Acció Social", associació de caire religiós que dirigia Macabich i en la qual s'impartien classes a gent treballadora. L'amistat i la influència de Macabich durant tota la vida"[12].

---

11 Per una primera aproximació biogràfica vegeu la cronologia elaborada per Felip CIRER (1990) a *Escriptors de les Illes Balears 2* i, especialment, el pròleg del mateix autor a CASTELLO GUASCH, Joan (1988) *Greix vermei i altres escrits*. pp. V-XIII.

12 CASTELLO GUASCH, Joan (1988) *Greix vermei i altres escrits*. pg. V.

La seva activitat folklòrica s'inicia el 1945 amb l'aparició de l'almanac "El Pitiuso" del qual n'arribaren a sortir 35 números i el que destaca "La publicació de romanços, cançons, rondalles, acudits, refranys, estribots, endevinetes..., replegats pel propi Castelló o per col.laboradors seus... aquest material folklòric i les notícies històriques i científiques, donen a "El Pitiuso" una qualitat que manca a la majoria d'almanacs"[13].

En aquesta època no pot parlar-se de monografies folklòriques específiques a l'obra de Castelló, ja que la majoria de notícies apareixen, a més de l'almanac, a les primeres guies turístiques on "Es també digna de recalcar la part etnològica, amb vertaders estudis sobre temes com la casa eivissenca, costums, jocs infantils, danses populars, indumentària, instruments musicals, dret foral, cançons, gastronomia, etc"[14].

Destaca també l'aparició dins la col.lecció "Panorama Balear" que publicava el periodista mallorquí Lluís Ripoll, de *Supersticiones ibicencas* (1952) consistent en un breu estudi sobre supersticions pitiüses: es barruguet, es follet, es fameliar, fades, bruixes o es pastorells.

A part d'altres aportacions esparses sobre instruments musicals, Castelló destaca, però, per la recompilació de rondalles, "...l'activitat rondallística és també el nucli principal de la seua feina; són un centenar llarg de rondalles replegades.

---

13 CASTELLO GUASCH, Joan (1988) Op. cit. pg. VII.

14 Ibidem . pp. VII i VIII.

El primer aplec el publica l'any 1953 amb el títol de *Rondaies eivissenques*. L'havia d'editar Francesc de B. Moll, però no ho pogué fer per problemes de censura. Castelló, més endavant, el publicà de manera particular.

L'any 1955 el nou recull *Rondaies d'Eivissa* obté el premi de prosa narrativa en el certamen literari celebrat per commemorar el centenari del naixement dels poetes Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. Surt publicat per l'Editorial Moll dins la col.lecció "Les illes d'or" (volum 64).

Rondaies i contes d'Eivissa, tercer recull de rondalles, és publicat l'any 1961.

Rondaies eivissenques de quan el Bon Jesús anava pel món surt l'any 1974.

El cinquè i el sisè aplecs de rondalles són de l'any 1976: *Rondaies de Formentera* i *Rondaies i contes de sa majora.*

La característica principal -i també el seu valor- és l'ús de la llengua; una llengua rica, acurada, plena de matisos i sempre buscant el terme adequat que, a la vegada, és un bon exponent de l'eivissenc oral.

Castelló no és el típic erudit investigador del nostre folklore que va a la recerca de rondalles i procura trobar-ne diverses variants de cada una d'elles. Castelló ha recreat les rondalles, donant-los un valor molt superior al que tenien..."[15].

---

15 CASTELLO GUASCH, Joan (1988) Op. cit. pp. X i XI.

3.5.5. Gabriel Llompart (1927-) i la religiositat popular

Gabriel Llompart i Moragues (Palma 1927) és, sense cap dubte, un dels investigadors, etnòlegs i folkloristes, amb una trajectòria més ferma a la Mallorca de la postguerra. La seva tasca s'ha desenvolupat bàsicament en tres fronts: la història i l'arqueologia, la història de l'art i el folklore religiós[1].

Pel que fa al panorama de la investigació folklòrica, ell mateix el defineix i enquadra la seva obra: "El folklore en Baleares -como el de Cataluña y Valencia pongamos por caso- se encuentra todavía en una primera fase de recogida de elementos...Todo eso no empece el que en Mallorca no se haya cultivado el estudio de la cultura popular. Sí, se ha hecho, pero, aquí, como en todas partes, se ha realizado bàsicamente tarea de recolección de elementos y trabajo de campo de recogida de datos. Estamos ni más ni menos como en el ambiente romàntico de "la Renaixença". Sólo que ya disponemos de mucho más material localizado y recogido, las más de las veces de forma ocasional en las publicaciones más corrientes y también en las más inverosímiles y, otras veces, las menos, en obras de recopilación..."[2]

---

[1] MOLAS, J., MASSOT, J. (1979) *Diccionari de la literatura catalana.* pg. 411.

[2] LLOMPART, G. (1982) *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa.* pp. IX-X.

A diferència de la resta dels investigadors, els estudis de folklore religiós de Llompart tenen un abast ampli, difícilment restringible al localisme. Els treballs de Llompart tenen una vocació comparativista i una especial predilecció per a trobar semblances a altres indrets d'Europa.

Temàticament, encara que amb incursions a la iconografia artística, l'obra de Gabriel Llompart volta sempre entorn a les més diverses manifestacions de la religiositat popular. Tal com manifesta ell mateix en un article de síntesi, "El folklore que se considera en estas páginas es el folklore religioso (religiöse Volkskunde) o religiosidad popular o historia de la religión y piedad popular... Nuestro interés ha radicado siempre en el sector de la religiosidad popular y sus formas de expresión, en especial las ópticas o iconogràficas"[3].

Quant al que esmentàvem respecte a l'afany comparativista el mateix Llompart manifesta: "La articulación de los estudios ha supuesto el entrecruzamiento de fuentes de orden insular, peninsular y europeo y éstas han debido ser apoyadas en búsquedas de campo, de archivo o de museo"[4].

Llompart reconeix, per altra banda, el mestratge de Rudolf Berliner, "...maestro en las afinidades temáticas, en el afán de hacer una autopsia de los motivos, en el intento de abordar los sujetos desde su interdisciplinariedad, en el ánimo de foguear las correlaciones desde un ámbito amplio, preferiblemente europeo"[5]

---

[3] LLOMPART, G. (1982) Op. cit. pg XI.

[4] Ibidem. pg. XI.

[5] LLOMPART, G. (1982) Op. cit. pg. XII.

Dins el camp de la religiositat popular la dispersió temàtica de les nombrosíssimes aportacions de Llompart fan difícil una sistematització. Aquesta dificultat però ens ha vengut pal.liada per l'aparició de dues miscel.lànies sintètiques a les quals l'autor ens proporciona sengles fils conductors que permeten entreveure una unitat i coherència difícils de copsar a la vista de l'extensíssima bibliografia[6].

Ens referim a *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa* (1982), prologada per J. Caro Baroja, on es reuneixen vint-i-un articles que tenen com a fil conductor el calendari i la jornada.

El segon volum, *Entre la historia del arte y el folklore. Folklore de Mallorca, folklore de Europa* (1984) recull altres vint-i-vuit articles que agrupats en seccions dedicades a llegendes, peregrinacions, devocions, tradicions, estampes, paralitúrgies, danses i festes que oscil.len entre la història de l'art i el folklore.

"Naturalmente que la mayoría de los temas que se consideran y en los que la imagen se hace palabra, visión, movimiento, fiesta y danza pertenecen al pasado y presente del pueblo mallorquín. Constituyen su pasado que se mantiene vivo en el presente o bien son ramas rotas del árbol de las tradiciones y las artes, cuya savia se secó. Folklore vivo, pues, y sobre todo folklore histórico, el que presentan estos artículos"[7].

---

[6] Ibidem. pp. 421-428. Recull exhaustiu de la bibliografia de l'autor. A posteriori i dins la línia de treballs de síntesi ha publicat (1988) *La Mallorca tradicional en los exvotos.*

[7] LLOMPART, G. (1984) Op. cit. pg. IX.

Encara que la temàtica sia local no s'oblida mai el referent exterior amb el qual poder comparar. "A través de ellas se entrevé siempre como el folklore de Mallorca es folklore de Europa, porque Mallorca es isla de Europa"[8].

Un valor afegit a l'obra de Llompart és la seva projecció exterior, tant a l'estranger, especialment a Alemanya, com a la resta de l'estat. Hem de tenir present que gairebé l'única obra d'autor illenc publicada a la "Revista de Dialectología y Tradiciones Populares" durant la postguerra és de Gabriel Llompart que, a part de les seves aportacions personals, donarà a conèixer bona part de la producció folklòrica illenca d'aquests anys[9].

L'estreta vinculació mantinguda entre Llompart i la revista del CSIC, fan que incorporem el present comentari a aquest apartat. De 41 articles, directament relacionat amb les nostres Illes, publicats a la R.D.T.P. entre 1944 i 1980, 33 són obra de Gabriel Llompart.

A part de tres articles molt primerencs, un de Martín Brugarola (1955) sobre la festa de Santa Catalina Tomás; un de Wilhelm Giese (1957) sobre la ceràmica popular mallorquina i el de Raoul Hausmann (1944-45) sobre l'origen de la casa rural a Eivissa, haurem d'esperar fins el 1961 per trobar dos articles de Josep Massot i Muntaner sobre el romancer tradicional; un altre article de Th. Schioler (1962) sobre les sínies eivissenques i

---

8 Ibidem. pg. IX.

9 Vegeu bibliografia de la R.D.T.P. referida a les Illes o d'autors illencs.

finalment una aportació de F. de B. Moll (1976) sobre el tabú eròtic a la lexicografia eròtica i el folklore.

Llompart, a més dels articles esmentats sobre religiositat popular, aporta un importantíssim nombre de ressenyes d'obres folklòriques publicades a les Illes durant aquests anys.

3.5.6. Quatre folkloristes de postguerra

Qualsevol tractament unitari de l'obra de diversos autors pot conduir a generalitzacions que no s'ajustin a la realitat. Tot i així, les circumstàncies històriques que es donen a partir del 1939 i les reaccions, gairebé paral.leles, que cada un d'aquests autors adoptaren a partir de la nova situació política, ens han aconsellat agrupar-los.

Amb la guerra civil s'havia romput definitivament amb tots el projectes que hem analitzat i s'inicia un nou corrent que parteix de plantejaments ben diferents. Entre els protagonistes de la nova situació, i ben instal.lats amb el nou règim polític, hi trobam entre d'altres: Antoni Mulet Gomila, Antoni Galmés Riera, Bartomeu Ensenyat Estrany, Andreu Estarellas i d'altres.

Respecte al que havia succeït a partir de la Renaixença, es produeix una mena d'inversió simbòlica: el que fins al moment havia estat en funció d'una identitat diferencial passa a ésser instrument d'un projecte unificador i uniformista d'una nova identitat espanyola.

Potser un dels trets fonamentals i alhora significatius que lliguen l'activitat dels quatre personatges que tot seguit analitzam

sigui la reducció de les manifestacions culturals autòctones a una sèrie de trets tòpics facilment estereotipables com és ara el vestit tradicional -traje regional- i les danses -baile regional-.

Obviament, aquestes manifestacions folklòriques s'instrumentalitzen i passen a ser una eina uniformadora, colonitzadora, que s'empra contra les manifestacions espontànies que es desvien de l'ordre establert encardinat en la "tradició".

Una de les formules més efectives per difondre aquesta filosofia és el que un dels mateixos autors anomena "agrupacionismo" i, efectivament, cada un d'ells contribueix a la creació i exerceix la militància de les famoses agrupacions folklòriques.

Paral.lelament a la "dinamització" folklòrica exerciren com a recompiladors de costums i tradicions, moltes vegades lligades als esmentats tòpics del vestuari i la dança.

3.5.6.1. Antoni Mulet Gomila (1887-1966)

Dels quatre autors agrupats en aquest bloc, Antoni Mulet Gomila és possiblement el que podríem considerar com a antecessor. De fet, i de forma especial a través de la seva vinculació al Fomento del Turismo, esdevindrà un dels més actius promotors de les agrupacions folklòriques a les que es dedicaran després els folkloristes del moment.

El seu interès pel que denominarà agrupacionisme es manifesta ja durant els anys vint quan funda l'Associació d'Amics de l'Art Popular que, a més de la difussió dels balls populars amb el «Parado de Génova» i «Alegría Payesa», contribuí considerablement a estendre la vestimenta popular[1].

Aquesta iniciativa, represa amb molta més força, és la que feia exclamar a J. Pons i Marquès "la devoció al folklore i les mostres, avui despreciades, de l'art popular, trobarà d'avui envant aplicació en la nova associació o lliga dels "Amics de l'Art Popular", que, constituïda el 27 de març [1934], debutà en la dignificació i restitució de la festa de Portals i ha aconseguit l'estiu passat retornar la perduda dignitat artística a les festes majors d'alguns pobles, com a Binissalem, per exemple, i a Bunyola"[2].

A la postguerra, Antoni Mulet Gomila, manté una estreta relació amb les tebes iniciatives dels cercles culturals del moment. Participava activament a les tertúlies literàries de Can Massot, bressol de recuperació cultural on es conservava el caliu que més envant permetria la recuperació[3].

---

1 Notícia oferida per THOMAS i PARETS (1989) *Breu Història Musical de les Illes Balears* pg. 38. Reafirmada pel mateix MULET, A. (1952) *Mallorca. Can Mulet de Génova.* pp. 15-16.

2 PONS I MARQUES, J. (1978) *Art i cultura.* pg. 221.

3 MASSOT I MUNTANER, J. (1978) *Cultura i vida a Mallorca....*pg. 211. El 1945, Mulet també participà com a poeta a l'Ofrena nupcial *A Miquel Dolç i Maria Eugènia Rincon en la diada de llurs noces celebrades a l'església parroquial de Santa Maria del Camí, dia 30 d'agost de 1945, festa de Santa Rosa* (Cifr. Massot 1978: 224).

Així mateix estava vinculat al grup Documenta de Sant Joan i en l'organització dels certàmens històrico-literaris. Aquesta estreta col.laboració es plasmà amb la dotació d'un premi a un parell de convocatòries com a representant del Foment de Turisme. Concretament dotà un premi al II Certamen sobre la *Possible aportació del poble de Sant Joan a la renaixença de les nostres dances*, que quedaria desert i, l'any següent, proposaria el tema *Diferència entre es cambuix, rebosillo i volant*, que guanyà Mn. Bartomeu Mulet i Ramis[4].

Per altra banda, també potser sia el que explica de manera més clara la filosofia que persegueix i quins objectius animen la seva activitat de recerca: "Por la pendiente de la mascarada universal se iba desfolklorizando Mallorca. Ya en 1920, ni hasta la payesía era la misma, y no sucumbió del todo porque se la hizo reaccionar con la reflexión y el ejemplo, ya que por entonces, unos cuantos enamorados de lo *nuestro*, emprendimos una activa campaña a favor del baile mallorquín, agrupados bajo el nombre de *Amigos del Arte Popular*, distinguiéndose primeramente en la reacción Génova, Son Rapinya, Valldemosa, Inca, Binissalem y aun Selva, que no había pensado todavía en tener agrupación. Pronto la peña de los partidarios de lo típico se extendió eficazmente para contrarrestar otras influencias"[5].

---

[4] *Documenta* (30 gener 1944) pg. 304; (28 febrer 1945) pp. 399-400 i (31 març 1945) pp. 401-402.

[5] MULET, A. (1956) *El baile popular en Mallorca*. pg. 65.

Els ideals que es persegueixen queden prou clars "...por encima del materialismo imperante, se elevan todavía santos, héroes, altruístas e infinidad de nobles sentimientos, como no deja de serlo el folklore que lo tiene de belleza y de historia, de amor al terruño, de selección de humildes y buenas costumbres y, también, de reverencial ofrenda al Señor que no rechazó ni el baile de David ni el de la hermana de Aarón"[6].

"Difícil olvidar aquel momento de emocional satisfacción, durante la diada folklorica de 1943, que me cupo el honor de organizar y dirigir, al comprobar que Mallorca entera, doblemente tradicional por su vestir y bailar, respondía a mi llamamiento, empezaba a desfilar por calles y plazas palmesanas ante miles y miles de espectadores, que, aplaudiendo, se aplaudían..."[7].

Pel que fa a la faceta d'investigador i recompilador i tal com proposa Sebastià Trias Mercant, l'obra de Mulet s'ha d'inserir dins el corrent que anomena costumisme etnològic. Segons Trias, Mulet herevà del costumisme literari de la Renaixença la idea de plasmar el testimoni d'un món popular que desapareixia a causa de les transformacions que es produïen als antics modes de vida[8].

---

6 Ibidem. pg. 66.

7 MULET, A. (1956) Op. cit. pg. 108.

8 TRIAS MERCANT, S. (1986) Etnografia y folklore en Mallorca. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España.* pg. 230 i ss.

L'obra etnològica d'Antoni Mulet recull tres temes: la ceràmica mallorquina; el ball popular i la vestimenta balear i mallorquina.

La qüestió de la ceràmica mallorquina l'afronta per primera vegada a l'article "Ceràmica mallorquina" (1931) amb la finalitat d'aclarir el concepte de ceràmica mallorquina que havia plantejat la polèmica entre Alvaro Campaner i el baró Davillier a principis de segle.

Reincideix sobre aquesta temàtica amb l'obra *Obra de barro mallorquina* (1969). Els ceramistes mallorquins, amb clares reminiscències àrabiques en la forma i en el procés de cocció, fabriquen amb fidelitat utensilis domèstics de cuina. L'atreu especialment el tema dels siurells i de les gerres brodades i hi dedica la publicació *Pitos i cántaros de Mallorca* (1949).

El 1957, Antoni Mulet Gomila publica *Cocinas rurales de Mallorca*. Amb aquest breu treball es vincula directament a la tradició folklòrica de la Renaixença, mitjançant la utilització de la simbologia tradicional (cuina mallorquina=llar pairal). Amb aquest fet, Mulet Gomila se situa en una posició intermèdia i un tant ambigua respecte als altres folkloristes de la postguerra. Per una part, continua manejant la simbologia particularista i diferencialista generada durant la Renaixença catalana de tombant de segle i, per altra, s'incorpora a l'agrupacionisme promogut des del poder sorgit de la conflagració bèl.lica.

Vegem però que, a part d'escriure en castellà, la seva interpretació simbòlica de la cuina i la llar estan dins el més clar estil de la tradició folklòrica:

"De los predios y casas rurales me ha atraído, sobre todo, la cocina con su inocente aire de senado, con su emoción de reposo, en donde se templa el aire tanto como el espíritu, lucen las pavesas, y en donde se siente más el pasado que no el porvenir, en donde se toma, como una bendición, el alimento cotidiano, y se reza el rosario que une y reconcilia más que otra devoción. Es, en fin, la cocina algo como el Sancta-Santorum familiar, en donde los silencios y recogimientos tienen un temblor de plegaria sólo alterado por el minutear del reloj cercano y el crepitar del fuego en su saludar a los dioses manes.

De nuestras cocinas hay mucho que contar para poder darlas a conocer en detalle y describir así la vida de un ambiente patriarcal, conservado mejor en el campo que en la ciudad, y como nudo de unión de cuantas actividades y cuidados abarca el cultivo de la tierra: se come en común y se planea en común, se reza también en común. No falta por esto en la cocina el rosario en sitio visible, ni falta a veces, en una hornacina, alguna santa imagen y para que todo contribuya a la impresión de que se está bajo la paz del Señor, puede aún oírse una campana pequeña y sonora, adquiriendo así la cocina un aire de vestíbulo monacal"[9].

---

[9] MULET GOMILA, A. (1957) *Cocinas rurales de Mallorca.* pp. 5-6.

El ball és un altre dels camps folklòrics al qual Mulet dedica, de forma intensa, la seva atenció. Tot i la importància del tema, segons Trias, Mulet es limita a oferir-nos una visió diacrònica dels balls. En el ball hi veu el factor folklòric vinculant per assolir el coneixement global dels costums d'un país o una regió i el factor determinant de les diferencies regionals. Tal com diu el propi Mulet: "...siempre serà conveniente conocer todas las costumbres, para alcanzar, a través de ellas, el dato complementario que ha de ayudar a comprender cómo se diferencian unas regiones de otras"[10].

Mulet comença el seu estudi amb l'anàlisi d'un ball concret, *Mallorca. El Parado de Valldemossa. Antecedentes y desenvolvimiento en el baile popular* (1953) per passar a una visió general de la dansa mallorquina: *El baile popular en Mallorca* (1956). En realitat aquest llibre no és un estudi sistemàtic de la dansa, sinó la recompilació de treballs parcials publicats anteriorment.

A l'anàlisi de la vestimenta segueix els dos criteris que ha resseguit tota la seva obra: el caràcter funcional d'un element folklòric dins un context cultural i l'enfocament etnohistòric del seu coneixement. Amb aquests criteris, Mulet comença l'anàlisi de la vestimenta tradicional a partir de les referències que fan els viatgers estrangers (Grasset, Sand, Laurens, Arxiduc Salvador, Cortada...).

---

[10] MULET, A. (1956) Op. cit. pg. 11.

L'altra faceta essencial d'Antoni Mulet serà la creació del seu museu particular a Gènova. Aquesta iniciativa, molt lligada a la seva tasca de recompilador i investigador, mereixerà, però, un capítol apart.

3.5.6.2. Andreu Estarellas Pascual (1890-1981)

Igual que els altres integrants d'aquesta generació, crec que no podem parlar de grup, Andreu Estarellas enfocà també la seva activitat folklòrica en un doble front: per una part, a la recompilació i descripció etnogràfica i, per altra, a la dinamització que es feu efectiva amb la creació d'un grup de balls folklòrics a la localitat de Bunyola.

La seva activitat el portà a relacionar-se amb els intel.lectuals de l'època. Aquesta relació i la participació en alguns concursos que avui podríem qualificar de lleugerament catalanistes podrien fer pensar en una actuació un tant contradictòria. Tot i així, i contemplat des d'una certa llunyania, la vida intel.lectual de la postguerra se'ns presenta tan pobra i amb una tonalitat tan uniforme i uniformitzadora que no resulta estranya l'existència de contactes i relacions personals entre els escassos personatges que tenien una certa afecció per la cultura.

D'aquí que es pugui entendre la seva amistat personal amb Francesc de B. Moll[11] o la seva participació en concursos convocats per l'Institut d'Estudis Catalans.

A part de la seva activitat com a folklorista i recol.lector de costums i tradicions relacionades amb el món de l'olivera i el seu cultiu, participà, conjuntament amb Moll, al Jurat dels Premis Ciutat de Palma 1957 que atorgà el premi de la secció de folklore al P. Rafel Ginard Bauçà[12].

Així i tot les seves mateixes declaracions ajuden a enquadrar la seva obra: "Mallorca, pot ser sia una de les regions espanyoles que amb més puresa hagi conservat les tradicions, costums i tonades de caire popular; que s'han mantingut íntegres fins al començament del segle actual. Costums, tradicions i tonades que encara perduren entre gran part de la nostra pagesia, gràcies als sentiments religiosos als quals estan enllaçades, al nostre caràcter de sentit musical exquisit i a un petit estol d'homes enamorats de les tradicions de l'avior, els quals mantenen i atien el foc sagrat costumista, interposant traves i barreres al modernisme corruptor que pretén envair-ho tot; havent-ho conseguit en certa manera"[13].

---

11 MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys.* pg. 78. Moll dóna també notícia de la creació per part d'Estarellas d'una agrupació de danses populars que actuava molt encertadament.

12 Ibidem. pg.163.

13 ESTARELLES PASCUAL, A. (1985) *L'essència de Mallorca. Recull de costums i tonades. Any 1949.* pg. 7.

Quant a la seva tasca recompiladora i descriptiva té un doble vertent: en un primer moment, i de manera especial amb *L'essència de Mallorca. Recull de costums i tonades. Any 1949.* entronca amb el corrent folklorista, amb el col.leccionisme folklòric.

Aquesta obra, que fou premi extraordinari del Consell Superior d'Investigacions Científiques d'aquest any i que romangué inèdita fins el 1985, es tracta d'un recull costumista amb un percentatge important de cançons populars amb les seves pertinents transcripcions musicals que s'articulen entorn al calendari i les tasques agrícoles tradicionals. Fa especial èmfasi a totes les manifestacions lúdiques i rituals que envolten els actes festius (balls de figura, balls populars, tonades, goigs, himnes, etc.).

Estarellas constitueix, per altra banda, un dels primers etnògrafs illencs en el sentit estricte del terme. Part de la seva obra, especialment la referida al cultiu de l'olivera, ha deixat d'ésser una simple compilació de dades a l'estil dels folkloristes antecessors per passar a constituir una descripció força acurada de tot un procés productiu. Destaca també la seva preocupació per la descripció dels distints elements tecnològics que intervenen en el procés i per les distintes mostres de cultura material.

Aquest nou corrent té el seu màxim exponent al Principat en l'obra de Violant i Simorra, mentre que a les Illes entronca amb les aportacions d'alguns lingüistes hereus de l'escola alemanya *Wörter und Sachen.* Entre aquests predecessors, com hem vist,

hem de destacar especialment l'obra de Peter Rokseth i Francesc de B. Moll.

L'obra més destacable d'Andreu Estarellas és l'estudi sobre l'olivera que el 1952 obtingué el premi "Jaume I", atorgat per l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest estudi havia restat inèdit fins el 1987, excepte un resum parcial en castellà publicat per Josep Mascaró Pasarius el 1971: "Olivos y almazaras".

Entorn a l'olivera i el seu cultiu articula tot un seguit d'aportacions que descriuen diversos aspectes de la vida tradicional. Tot resseguint aquest fil conductor, a més del cultiu i l'elaboració de l'oli, parla de la significació mitològica i religiosa de l'olivera, les seves impliacions al lleguatge, a la literatura, a la gastronomia, etc.

La descripció va acompanyada, a més, per una sèrie ben interessant d'imatges fotogràfiques sobre el procés de l'elaboració de l'oli aportades pel mateix Josep Mascaró Pasarius i per Casa Planas.

Aquesta primera entrega es veié complementada amb l'edició el 1987 de l'obra original que havia obtingut el premi Jaume I, atorgat per l'Institut d'Estudis Catalans.

Es tracta d'una recompilació força extensa de tots els trets de cultura tradicional que es teixeixen entorn del cultiu de l'olivera "mallorquina".

"Si algun mallorquí dels que caplleven per terres estranyes i llunyanes del seu fogar, es topàs per un d'aquells atzars dins un camp, amb una olivera mallorquina o que se li paresqués, per ben cert el seu cor li donaria un salt d'alegria, com si sens esperar-ho hagués topat amb el compatrici més coral de la «Roqueta». Es que

en aquell arbre venerable li pareixeria veure-hi un trosset de Mallorca que en seria tanta l'emoció que li vessarien dels seus ulls unes llàgrimes d'enyorança. Tot per haver vist una olivera mallorquina!"[14].

Al llarg de l'estudi hom repassa els més diversos aspectes: els aspectes religiosos i mítics de l'arbre, les diverses fases i etapes de cultiu, les castes de fruits, la collita i la posterior producció d'oli, l'organització del treball entorn del cultiu de l'olivera, els usos de l'oli (iluminació, alimentació...), l'olivera i el llenguatge, etc.

3.5.6.3. Antoni Galmés Riera (1907-1989)

Un altre representant genuí del pensament d'aquesta època és el manacorí Antoni Galmés Riera[15]. Com ell mateix manifesta, "des de finals de l'any 1936, fins a mitjan 1963 vaig esser Director de l'Agrupació Aires de Muntanya de Selva, tenint la satisfacció de poder demostrar que els balls populars mallorquins, ben tallats i les cançons mallorquines ben cantades són vertaderes meravelles i de les millors del món".

---

[14] ESTARELLAS PASCUAL, A. (1987) *L'olivera*. pg. 10.

[15] Pel que fa als aspectes biogràfics vegeu LLOMPART, Gabriel (1989) "Necrologia. Antoni Galmés Riera (1907-1989)". *B.S.A.L.* 45:423-424 i l'entrada corresponent a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1991) vol. 6. pg. 142.

"A partir de l'any 1944 vaig començar a recorre molts de pobles de l'illa per tant de recollir balls i tonades populars i aprofitar també per prendre bona nota de tot quan me venia davant que fes referència a costums i creences velles.

Abans de començar la tasca d'escriure el meu primer llibre *Mallorca, Menorca e Ibiza: Folklore* vaig voler estudiar quelcom referent a la cultura popular i en especial en lo que se referís a balls i cançons, per no dir, ni escriure massa desbarats "[16].

Quant a l'enquadramanet polític i la instrumentalització de l'agrupació folklòrica dirigida per Galmés és suficient observar el que ell mateix explica respecte al seu orígen:

"En el año 1934, tomaron parte en un concurso de bailes populares, celebrado en Inca, con jurado integrado, entre otros, por el folklorista D. Antonio Mulet Gomila, ganando el primer premio.

Desde aquel año 1934, como grupo prácticamente no actuó, hasta el septiembre de 1936, que, en una manifestación que se organizó en Selva, como en todas partes, con motivo de la rotura del asedio del Alcázar de Toledo por las fuerzas nacionales y las Señoras pidieron autorización para que los integrantes del grupo asistentes al acto, bailaran en la Plaza de la villa..."[17].

---

16 GALMES RIERA, A. (1982) *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes.* pp. 11-12.

17 GALMES RIERA, A. (1984) *Pequeña historia de "Aires de Montanya" contada por los demás.* pp. 9-10. Sobre aquesta agrupació vegeu també *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989?) vol. 1. pp. 53-54.

"Els motius de ser promotor dels Certàmens Internacionals de Folklore de Ciutat dels anys 1950 a 1952 i del Congrés Internacional, primer d'Espanya i dels Festivals Internacionals de la Cançó de Mallorca, sempre han estat com a primer objectiu el de donar a conèixer per la major quantitat d'indrets del món l'esperit de l'ànima mallorquina traslluïda en les nostres cançons i danses i entre nosaltres el coneixement de les nostres coses, fomentant així la seva estimació: crec que la majoria d'elles és meravellosa"[18].

En correspondència amb el que ja hem vist en els anteriors personatges, l'activitat d'aquest folklorista pot desglossar-se també en dos grans apartats, coincidents també amb dos períodes:

La primera part de la seva activitat és la de recompilador i dinamitzador folklòric a través de les danses populars. La direcció del grup de Selva "Aires de Muntanya" i la publicació de les obres *Danzas Tipicas de Mallorca. Armonizadas y arregladas para canto y piano solo por Lorenzo Morey* (1951); *Mallorca, Menorca e Ibiza. Folklore, danzas, costumbres, canciones* (1950) i *Bailes populares mallorquines* (1952) són la mostra fefaent d'aquesta etapa.

En un segon moment, la seva obra, majoritàriament arreplegada en els dos volums de *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes* (1982 i 1989), entronca amb la tradició folklòrica, amb el col.leccionisme folklòric que diu Trias Mercant. El que

---

18 GALMES RIERA, A. (1982) Op. cit. pg. 12.

importa és la recompilació de dades, sien sobre medicina, sien sobre festes, sien sobre jocs o sobre activitats productives, més que no la reconstrucció d'un entorn o una realitat socio-cultural tal com proposa l'etnografia.

Als dos volums de *Cultura popular mallorquina*, Galmés ens ofereix diversos reculls del que ell anomena pautes i que no deixen d'ésser notícies esparses recollides de manera més o menys rigorosa però mancades de qualsevol metodologia o hipòtesi de treball.

Galmés parla de "...pautes, o sia, normes dels comportaments dels mallorquins davant determinats fets de la seva vida, de les seves feines o de les seves diversions, intentant demostrar aquelles normes amb costums que, encara antany, se conservaven, sense fer un estudi exhaustiu de cada pauta.

La raó de donar a conèixer la major part de les coses, que en la meva vida he recollides és per aprofitar els coneixements de persones velles, que al morir se'n duen amb elles part de la saviesa popular, que sols elles conservaven. Sens dubte podran servir a futurs investigadors a fer, si volen, monografies exhaustives d'alguns temes, completades amb estudis a fons dels arxius, que jo no he tengut temps de fer i com a conseqüència de tot això, poder arribar a unes síntesis, que jo a lo més que he volgut i pogut arribar és a uns senzills anàlisis"[19].

---

19 GALMES, A. (1989) *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes II.* pg. 13.

Quant a la metodologia emprada el mateix autor ens dóna una resposta:

"La tradició conservada i recordada pels vells, mos ha servit per aquesta i altres contarelles; però anant alerta a confondre fantasies amb veritats. La recerca ha estat objecte, com les altres, de xerrades, després d'haver guanyat la confiança d'aquelles persones, i de xerrades repetides per afiançar les veritats contades per aquelles que, en el seu temps, foren coneixedores de la matèria.

A les respostes que les persones donen als temes que interessen, els hem de posar sempre un interrogant, si pertanyen a individus de diferent grup social de les que practicaven els costums investigats o tenien per aquelles una animadversió personal"[20].

Com a mostra d'aquesta diversitat i dispersió temàtica és suficient repassar l'índex dels dos volums de *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes* (1982 i 1989).

Al primer volum es fa referència a les següents qüestions: La medicina popular a Mallorca; Balls populars: algunes diferències; Pobre decàleg, que pot esser profitós, tal volta, a balladores i balladors; Jocs de matances; Feines, quefers i tabús de les dones de la pagesia; Festes; Els morts, costums i rites; Les messes de batre; Pescadors de canya; Foguerons; El temps, el seu pronòstic i les influències de la lluna i Festejaments, nuviances, casoris i altres herbes.

---

[20] GALMES, A. (1989) Op. cit. pp. 19-20.

Al segon volum hom parla de: De la caça i dels caçadors; Contarelles d'una pastera; Vots i cacics; Noms dels nostros balls populars i aculturació en ells avui; Figueraleres, canyissos i quatre notes; Pescadors i ormeigs que ja casi no hi són; Cançons populars mallorquines; Proeses de força i enginy o tranc a la pagesia; De carbó de llenya i dels carboners; Mercaders de porcs magres; Corrals de figueres de moro i De les vinyes i del vi.

3.5.6.4. Bartomeu Ensenyat Estrany (1917-)

L'últim representant del corrent folklorista de la postguerra ha estat Bartomeu Ensenyat Estrany que com els altres autors ressenyats en aquest capítol han desenvolupat un treball de recompilació a la vegada que es vinculaven a les agrupacions folklòriques, promotores del ball i el vestuari tradicionals[21].

En aquest sentit, Bartomeu Ensenyat ha estat director de l'agrupació "Dansadors de la Vall d'Or" de Sóller i de l'"Escola de Música i Danses de Mallorca" a l'hora que ànima dels festivals internacionals de folklore[22].

Pel que fa a la seva tasca de recompilador, segons Trias Mercant, "Bartolomé Ensenyat está convencido que la objetividad es la base de la observación y de la explicación etnológica. En

---

21 Pel que fa als aspectes biogràfics d'Ensenyat vegeu la veu corresponent a *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (199-?) vol. 4. pp. 402-403.

22 Pel que fa a aquestes dues agrupacions vegeu *Gran Enciclopèdia de Mallorca.* (199-?) vol. 4. pg. 244 i vol. 5. pp. 20-21.

consecuencia los comentarios y las apostillas, incluso la expresión crítica, pueden desvirtuar la presentación de los datos obtenidos. Por esta razón, ambos suelen estar ausentes en los escritos de Ensenyat. Bartolomé Ensenyat ha unido en su investigación la arqueología y la etnografía y este matrimonio es lo que les diferencia de los otros costumbristas de su grupo. Desde muy joven empezó a publicar sobre temas etnográficos en el diario "Sóller" dando a conocer aquellos aspectos de la cultura popular que iban desapareciendo de la tradición. Fruto de estos artículos ha sido el libro posterior: *Folklore de Mallorca. Danzas, música, ritos y costumbres* (1975). El tema de la danza vuelve a estar presente en el Congreso de etnología de Zaragoza-Palma con su comunicación sobre *Los bailes populares de Mallorca,* (Zaragoza, 1977). Más recientemente está interesado por el estudio de los oficios rurales. Ejemplo de ello es su libro: *El pastor. La poesía, la música, costums i tradicions del pastor mallorquí* (1981)[23].

Pel que fa a l'enquadrament ideològic, a l'article sobre els balls de Mallorca (1977) Ensenyat, a més de fer una recerca històrica, escassament documentada, per altra part, sobre l'origen dels balls populars de la nostra illa argumenta l'origen peninsular de la dansa, refuta també les teories que defensen el sentit religiós d'aquests balls. És molt il.lustratiu el següent comentari:

"Mallorca es una de las regiones de España que ha guardado con más celo y precisión el tesoro de la autenticidad, a

---

23 TRIAS MERCANT, S. (1986) "Etnografia i folklore en Mallorca" A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España.* pg. 234.

través de las evoluciones y vicisitudes sufridas durante el pasado histórico.

Las danzas mallorquinas no son sólo un pasatiempo frívolo o superficial, sino que tienen una profunda significación. Y el espectador que llega a comprender el baile, puede descubrir en él no sólo las características peculiares de la raza, sino también la expresión con la cual nuestras gentes traducen sus sentimientos de amor, de pasión, de dolor o de alegría. Estos bailes llegaron aquí procedentes de la Península. En esta tierra se adaptaron y popularizaron los boleros, los fandangos, las jotas y los copeos, siguiendo la moda imperante"[24].

Indubtablement, a nivell polític, representa una interpretació al servei del centralisme i l'espanyolisme més exacerbat amb la defensa implícita de valors tan caducs i tan sospitosos com el de "raza", "región de España", etc.

Deixant de banda la fiabilitat o no de les teories defensades per Ensenyat, l'esperit i la filosofia que l'il.lumina a l'hora de treure conclusions no fan sinó reiterar les teories esmentades:

"Que aquí se adaptaron a nuestro ambiente e idiosincrasia es indiscutible, pero lo que no ofrece lugar a dudas es que todos ellos, sin excepción, son bailes populares de España. Puesto que todos somos españoles por descendencia y herencia y que nuestra

---

24 ENSEÑAT, Bartolomé (1977) Los bailes populares de Mallorca. A *Etnologia y Tradiciones Populares.* III Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares. pg. 297.

Isla ha ido evolucionando en sus costumbres y artes, siguiendo las vicisitudes por las que ha ido atravesando nuestra Nación"[25].

"Así pues, no cabe duda de que nuestros bailes, sin excepción, son bailes populares de España. Y es indiscutible que aquí se adaptaron a nuestro ambiente e idiosincracia"[26].

L'esmentat autor, al mateix article, s'esplaia en un grau de cinisme malaltís dient:

"Se exhiben unos bailes con gran aparato coreográfico, que podemos considerar totalment falsos y opuestos a lo que esencialmente fueron y representaron en la diversión y esparcimiento de nuestros antepasados"[27].

Ensenyat fa aquestes afirmacions quan tots sabem qui ha estat el promotor i màxim impulsor del ball amb calçons amb bufes sobre els escenaris, la creació de cavallets i àguiles que ballen davant turistes i forasters a les recepcions oficials o als concursos internacionals de folklore.

En definitiva, la comunicació sobre balls populars són simples fragments de la primera aportació efectuada el 1975.

Anys més tard es reconverteix i comenta que els estudis folklòrics li "despertaren una forta estima per la llengua nostrada i per tot lo que fós enaltir els valors històrics, artístics i culturals de

---

25 ENSEÑAT, Bartolomé (1975) *Folklore de Mallorca. Danzas, música, ritos y costumbres.* pp. 88 i 89.

26 ENSEÑAT, Bartolomé (1977) Op. cit. pg. 290.

27 ENSEÑAT, Bartolomé (1977) Op. cit. pg. 292.

la nostra Roqueta"[28] i pretén que els seus estudis "contribueixin a l'enaltiment de les peculiaritats típiques de la nostra Roqueta, em sentiré ben satisfet d'un deure complit, ja que, de sempre, m'he considerat obligat a fer partíceps, a tots els qui estimen lo nostro, del valuós llegat cultural que en el transcurs de la meva vida he pogut investigar i recollir"[29].

Quant a la seva vinculació amb la museologia, a part de la col.laboració al casal de cultura de Sóller, va ajudar a la documentació i muntatge de la sala dedicada als teixidors a la secció Etnològica del Museu de Mallorca (Muro) tal com senyala el director de l'esmentat museu, Sr. Guillem Rosselló Bordoy [30].

---

28 ENSEÑAT, Bartomeu (1981) *El pastor.* pg. 9.

29 Ibidem. pg. 10.

30 ROSSELLO BORDOY, G. (1976) *Museo de Mallorca. Sección etnológica. Sala de oficios artesanos.* pg.12.

3.5.7. La soterrada lluita per la resistència

3.5.7.1. Francesc de Borja Moll (1903-1991) i l'obra del Diccionari

Durant la postguerra, l'absència de grans figures com en el cas del Principat (Amades, Violant, Campmany...) ocasionà possiblement el sorgiment d'un grup -si realment es pot anomenar així- que entorn a la recuperació de l'entitat nacional i més concretament de la identitat lingüística continuen amb alguns dels projectes endagats abans de la confrontació del 1936. Aquest és el cas dels lingüístes i més concretament de F. de B. Moll amb la continuació del gran projecte del Diccionari Català-Valencià-Balear.

Entorn a Moll es mou una intensa activitat de recuperació lingüística i cultural que pretendrà reprendre l'activitat científica i divulgadora truncada amb la conflagració bèl.lica.

De fet, la tasca de Moll ve condicionada d'alguna manera per la continuació del projecte alcoverià amb la recerca lexicològica i etnogràfica després del trencament de projectes com la publicació del *Bolletí del Diccionari* i en uns anys d'extrema dificultat que afecten, fins i tot, a simples treballs de contingut folklòric com és ara la prohibició, el febrer de 1943, de la

publicació a "La Almudaina" d'un article d'Antoni Mulet sobre el carnaval[1].

La primera manifestació de la recuperació de la tasca iniciada pel canonge manacorí és l'edició el 1947 de *Les Millors Rondalles de Mallorca*[2]. La tasca de recuperació, però, obté una fita elevada amb l'organització de l'Exposició del Diccionari[3] que, a més d'instrument publicitari per a la difusió d'aquest monument lingüístic, es planteja com una activitat a la qual hom pot cercar una certa vinculació amb el món de la museística que aleshores, travessava una situació que podríem qualificar d'insignificant.

Així mateix, aquesta exposició representa un doble interès per a nosaltres pel fet de presentar una de les seves parts amb materials etnogràfics. És essencial ressenyar també que, paral.lelament a l'exposició que esdevindria itinerant, es duien a terme una sèrie d'activitats de caràcter cultural i informatiu que resulten bàsiques pel manteniment del foc de la investigació etnogràfica. Aquest és el cas de les conferències dictades per Manuel Sanchis Guarner, del qual haurem de parlar més endavant, sobre els molins de vent, temàtica que cau de ple dins la disciplina etnogràfica i que amb els anys esdevindrà un dels temes recurrents en els estudis d'aquesta matèria. Sanchís Guarner dissertà sobre aquest tema el 6 de març de 1952 a la Diputació de Palma[4].

---

1 MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys.* pg. 72.

2 Ibidem. pg. 90.

3 Ibidem. pp. 108-110.

4 Ibidem. pg. 113.

A part de la seva tasca estrictament lingüística, com de tots és sabut, Moll feu també incursions dins el camp de l'etnografia[5], no només com a investigador, sinó també com a divulgador militant. Aquest és el cas del cicle de conferències que pel maig de 1955 l'il.lustre filòleg realitzà a Alemanya sobre cançons i danses populars mallorquines[6].

Igualment important és la relació que mantingué Moll amb investigadors forans, bàsicament lingüistes, entre els quals n'hi havia algun d'interessat per aspectes que, de forma més o menys marginal, tractaven temes etnològics.

Aquest seria el cas de Hellmut Johanni, folklorista alemany interessat per la literatura catalana, o la mateixa participació del filòleg menorquí a l'obra *Atlante Lingüístico Mediterraneo* impulsat pel ligüísta iugoslau Mirko Deanovich sobre temàtica marinera, especialment animals marins, embarcacions, arts de pesca, etc.[7], que l'obligaren a realitzar enquestes lingüístico-etnogràfiques al Port d'Andratx, Maó (1966) i Eivissa[8].

---

5 Com ja hem esmentat a l'apartat 3.4.7., dedicat als lingüistes, sobre la personalitat de Moll vegeu, a part dels dos volums autobiogràfics (1970) *Els meus primers trenta anys* i (1975) *Els altres quaranta anys*; (1986) *Diccionari de la literatura catalana* pp. 480-481; MASSOT, J. (1978) *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* i (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona.* A rel de la seva mort, tant la revista "El Mirall" com "Lluc" tregueren sengles números monogràfics amb articles diversos sobre la personalitat i l'obra de Francesc de B. Moll (núm. 44 i 763). Sobre la producció general de Moll, vegeu (1981) "Bibliografia de Francesc de B. Moll (1922-1979)". *Randa*, 11:183-205.

6 MOLL, Francesc de B. (1975) Op. cit. pp. 144-145.

7 Ibidem. pp. 157-159.

8 Vegeu especialment MASSOT i MUNTANER, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona* i el capítol Francesc de B. Moll, impulsor de la cultura pp.

L'obra de Moll, però, tal com ja hem vist, ha d'observar-se en un doble moment ja que la seva tasca s'havia iniciat de forma intensa abans del 1936 i havia mantingut una vinculació molt estreta amb l'obra de Mn. Alcover i de retruc havia publicat tant al "Bolletí del Diccionari", del qual en seria mantenidor, com del "Butlletí de Dialectologia Catalana". És precisament en aquests moments on cal enquadrar una part de la seva obra amb un gran interès etnogràfic. Ens referim als excel.lents treballs *Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears* i *Nomenclatura de les sínies del País Valencià i les Illes Balears*[9].

3.5.7.2. Rafel Ginard Bauçà (1899-1974)

Aquest franciscà santjoaner s'erigeix en el folklorista més representatiu de la postguerra, enquadrat en el que podríem denominar un corrent continuista-nostàlgic, seguidor de l'obra de Mn. Antoni M. Alcover i en la línia dels poetes de l'Escola Mallorquina. Descolla com a folklorista i la seva obra magna, el *Cançoner popular de Mallorca*, ha esdevingut la peça que conclou la trilogia iniciada pel canonge manacorí -les Rondalles i el Diccionari-[10].

238-249. Pel que fa a la tasca de dinamitzador cultural, vegeu MASSOT, J. (1992) *Els intel.lectuals mallorquins davant el franquisme*. pp. 245-299.

9 *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1912-1913) 7:54-59, 154-162, 169-191 i (1916-1917) 9:178-196, 235-248, 278-287, 305-317, 343-349.

10 Per als aspectes biogràfics del P. Rafel Ginard Bauçà vegeu la veu corresponent al volum VIè pp. 260-261 de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*,

Rafel Ginard Bauçà dedicà la major part de la seva vida a la recerca, recompilació i cura de mostres de la literatura popular oral: refranys, mots antics i cançons que anà publicant de forma esparça a diverses revistes. Són conegudes les seves primerenques aportacions en prosa a la revista "Llevant" amb el pseudònim Fèlix i que constituirien el llibre *Cròquis artanencs* (1929).

La seva vinculació amb la tradició folklòrica de principis de segle es fa evident amb les col.laboracions a la revista "Llevant", a través de la qual havia de conèixer l'obra i els projectes d'Andreu Ferrer i Ginard i, a la postguerra, a través del grup Documenta entronca perfectament amb els darrers representants de la tradició literària mallorquina constituïts en el que s'ha anomenat Escola Mallorquina. De fet, el P. Ginard, participà d'aquest corrent literari i féu algunes aportacions al terreny de la poesia[11].

El mateix autor expressa de forma reiterada quina és la significació de la seva obra: "...he considerat l'immens tresor de les nostres cançons com un text venerable, on, durant segles i segles, ha col.laborat el poble mallorquí; i perquè d'aquest text, viu

---

redactada per Joan Mas i Vives i el *Diccionari de la literatura catalana* (1979) pg. 290.

11 Vegeu ROSSELLO BOVER, Pere (1986) L'obra poètica de Rafel Ginard Bauçà. A *Estudis de Literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, vol 2.

i vital, no se'n perdés cap partícula, he elaborat el nostre Cançoner amb totes les variants que he pogudes haver"[12].

La seva adcripció a la Renaixença destil.lada a través de la poesia de l'Escola Mallorquina es fa evident:

"Jo veig així el Cançoner. A la manera d'un arbre filosòfic lul.lià. Revingut de soca, enfonya les arrels en la carn bategant del poble mallorquí, i la sang humana n'és la saba. S'enfila fins als núvols i abriga tota la nostra terra, millor dit, és la nostra terra feta música i cançó"[13].

Com en el cas dels folkloristes de la Renaixença, l'objectiu final de la investigació és captar les "essències" del poble: "Un bon folklorista ha d'esser literat i artista, i músic, i posseir una erudició molt ampla. Sols així, pot opinar encertadament, lligar caps, veure la trascendència del folklore, conèixer les seves belleses i deficiències, i penetrar en l'ànima múltiple i gairebé infinita del poble"[14].

I "El folklore, reblit de notícies menudes i aromàtiques com a llavors de fonoll, m'ha permès guaitar, a través de variadíssims finestrons, els paisatges interiors de l'ànima mallorquina; m'ha enriquit d'experiència humana i ha assaonat aquest meu miserable estil literari, fent-lo una mica més dúctil i vivaç. De quina manera la llengua mostra al folklorista, atònit, les seves joies i riqueses, el seu fabulós parament de reina terrassana i

---

12 GINARD BAUÇA, R. (1981) *El cançoner popular de Mallorca.* pg. 7.

13 GINARD BAUÇA, R. (1981) Op. cit. pg. 8.

14 GINARD BAUÇA, R. (1981) Ibidem. pg. 16.

bosquerola! L'encís de la llengua, brollant de fonts incontaminades, vos aguanta el treball. Es allò un festeig deliciós amb l'idioma, amb la tradició, amb la musa popular, i, com sempre s'esdevé entre els enamorats, les hores flueixen ràpides"[15].

Aquesta adscripció ideològica al corrent folklòric li ve donada també per la gran influència que rebé de la personalitat i l'obra de Mn. Antoni Mª Alcover:

"Mn. Alcover és estat el més gran dels nostres folkloristes. Es poc i descolorit afirmar que ell coneixia Mallorca. Ell duia, íntegra, diluïda en la sang, la Mallorca tradicional, la vivia i l'estimava amb una amor tan fèrvida com no sabem un cas igual. Mossèn Alcover era un compendi de Mallorca"[16].

El Cançoner Popular de Mallorca consta de quatre volums. Els tres primers són dedicats a cançons curtes i el darrer a les llargues distribuïdes en tres seccions: codolades, glosades i romancer. Les cançons curtes són dividides, segons llurs temes, en moltes seccions: amoroses, de bressol, del camp, de feina, de jocs infantils, de matrimoni, de meteorologia, de picat, religioses, sentencioses, etc.

Tal com diu Massot, el Cançoner s'obre amb un extens pròleg de Francesc de B. Moll on es dóna una primera visió de conjunt de la cançó popular mallorquina. Després d'una presentació del P. Ginard i de la seva obra, defineix què és la cançó popular, fa un resum històric de la cançonística popular i

---

15 GINARD BAUÇA, R. (1981) Ibidem. pp.35-36.

16 GINARD BAUÇA, R. (1981) Ibidem. pg. 45.

després de detallar el contingut de l'obra, analitza les cançons curtes[17].

El segon volum reuneix prop de cinc mil cançons més, referents a temes molt diversos: animals, arts i oficis, astres i temps, camperoles, casa i vestit, danses, endevinalles, i humorístiques i satíriques[18].

El volum tercer, que conté prop de sis mil cançons clou la sèrie de les anomenades "gloses" o "cançons curtes". Seguint el mateix mètode dels volums anteriors, ens dóna successivament les cançons infantils, les de localitat, les de marina i pesca, les "narratives", "noms personals" i la secció "vida humana"[19].

El quart i darrer volum conté les cançons llargues: codolades, glosades i romancer[20].

Metodològicament, Trias Mercant l'enquadra en el que denomina coleccionisme folklòric, continuador directe del corrent iniciat per Mn. Alcover[21]. Quant a la significació de l'obra de Ginard a l'àmbit fosc de la postguerra és molt significatiu el fet que Massot i Muntaner considera l'aparició del Cançoner com una

---

17 MASSOT i MUNTANER, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona.* pg. 299.

18 MASSOT i MUNTANER, J. (1985) Op. cit. pg. 299.

19 Ibidem. pg. 300.

20 Ibidem. pg. 301.

21 TRIAS MERCANT, S. (1986) Etnografía i folklore en Mallorca. A AGUIRRE BAZTAN *Antropología de los pueblos de España.* pp. 227-228.

autèntica fita en el procés de recobrament cultural i el retrobament amb la pròpia identitat[22].

Tal com diu el mateix Rafel Ginard, "Per conèixer la vera història de l'ànima col.lectiva de Mallorca, no furgueu en els arxius plens de pols i arnes, sinó rabejau-vos, immergiu-vos en el folklore"[23].

3.5.7.3. Manuel Sanchís Guarner (1911-1981)

Aquest filòleg, historiador i folklorista visqué a Mallorca des de l'any 1943 fins al 1959. Durant aquest període col.laborà en la redacció del Diccionari Català-Valencià-Balear[24]. La seva obra es refereix primordialment a temes lingüístics, tot i així, el seu interès per la cultura i tradicions populars el mogueren a realitzar investigacions en el camp de la història i el folklore.

El que a nosaltres ens interessa del personatge és precisament la seva obra folklòrica que hauríem d'inserir en el corrent que, com hem vist i podrem constatar de forma reiterada, aproxima als lingüistes a la realitat etnogràfica i que, a la postguerra, recupera els elements simbòlics que havia fet servir el discurs folklòric impulsat per la Renaixença. La construcció i la configuració d'un model d'identitat particular i diferenciadora.

---

22 Ibidem. pp. 280-301.

23 GINARD BAUÇA, R. (1981) Op. cit. pg. 51.

24 Pel que fa a aquesta col.laboració vegeu MASSOT I MUNTANER, J. (1992) *Els intel.lectuals mallorquins davant el franquisme*. pp. 286 i ss.

Potser resultaria il.lustratiu veure de quina manera Sanchís analitza i valora un dels temes recurrents al llarg de tota la història del pensament etnogràfic de les illes: els molins de vent fariners. L'autor els tipifica en un doble vertent: els molins de vent com a animadors del paisatge mallorquí i els estudis de cultura popular, en aquest cas cultura material i els molins de Mallorca. Ell, evidentment, aprofundeix en el segon apartat i exposa la seva preocupació per la superficialitat amb què es parla del tipisme mallorquí i l'explotació despreocupada que sofreix.

Defineix el tipisme com "...allò que individualitza un lloc i una gent, és el conjunt de formes tradicionals de cultura popular, subordinades als esdeveniments històrics, a les condicions geogràfiques i a l'economia social. Aqueixes formes culturals a vegades no són autòctones, és a dir originàries del propi país, però sí que apareixen totes perfectament ajustades a l'ambient i adaptades a la idiosincràcia col.lectiva, fidels a les determinants d'origen i paisatge: per això són gairebé sempre útils i belles.

La cultura material és, però, quelcom més que un simple motiu de pintoresquisme: inclou una tècnica, una nomenclatura i sovint també unes creences, uns refranys, unes cançons, elaborats pels pagesos i menestrals de cada país, arrelats a la terra conreada, aferrats a la tradició, refractaris a les innovacions de la civilització i, fins fa poc, indiferents a la moda que sempre ha subjugat els senyors de les ciutats"[25].

Veim, per tant, a partir d'aquest fragment, que encapçala el seu estudi sobre els molins fariners, quin era el seu objecte

---

[25] SANCHIS, M (1955) *Els molins de vent de Mallorca*. pg. 8.

d'estudi. Vegem ara quin era el mètode que propugnava: "Interessava estudiar llur tècnica, replegar llur vocabulari; calia entrar-hi, veure com funcionaven, parlar amb els moliners, registrar les característiques d'aquesta indústria popular abans que no perdés la vitalitat, comparar-les amb les de la indústria dels altres països, i determinar-ne quines són les diferències"[26].

26 SANCHIS, M (1955) Op. cit. pg. 9.

3.5.8. Les experiències museològiques a la postguerra

De desolació podríem qualificar la situació en què es troben les col.leccions etnogràfiques durant el període de postguerra. Una situació de colonialisme cultural és el to amb el qual es tracten les col.leccions etnogràfiques que, a més a més, es caracteritzen per la seva insignificança.

A través de la premsa de l'època hom pot resseguir algunes de les iniciatives en el camp de la museologia: els ajuts al museu juniperià de Petra procedents dels Estats Units o la reivindicació d'un museu "provincial" a situar a la Casa de Cultura de Palma on es planteja la necessitat d'un museu de belles arts, però deixant de banda els fons etnològics.

Pel que fa a col.leccions etnològiques destacables només comptam amb el Museu Mulet de Gènova i el desaparegut Museu Marítim.

Una altra col.lecció, que pel seu contingut d'iconografia popular podem considerar dins el grup de les col.leccions etnològiques, és la famosa col.lecció de xilografies de Can Guasp que precisament durant aquests anys de postguerra corregué tot un seguit de peripècies.

3.5.8.1. El Museu Marítim de Palma

Instal.lat a la planta baixa del Consolat de Mar, antiga seu del Col.legi de la Mercaderia, s'inaugurà el setembre del 1951 i inicialment fou dirigit pel Sr. Gerard Maria Tomàs. Quant al contingut inicial potser sia il.lustrativa la descripció oferida per Juan A. Gaya Nuño:

"Consta de tres salas principales. En la primera, retrato de don Benito Capó, vocal de la Junta Superior de Mallorca en el crítico año de 1808. Sirena, bombarda, azimut y demás objetos de navegación y viejos mapas de la isla de Mallorca. Interesante cuadro, figurando el *Desembarco de Isabel II en Palma*, por Juan Mestre, firmado en 1861. Retrato del insigne marino don Antonio Barceló; muebles recuerdos, espada, autógrafos y testamento suyos; la Virgen que llevaba a bordo de su *Garzota*, el modelo de su jabeque y la Virgen del Carmen del altar de su capilla.

En otra sala, retratos de los marinos Felipe Bauzà, Rodríguez Arias, Nicolás Cotoner y Rafael Cotoner. Otro retrato de Isabel II, niña, y otro más de José Togores. Aquí también mapas, modelos de navíos, brújulas, cuadrantes, faroles de situación, anclas y otros evocadores artefactos marineros.

En la tercera sala, documentos, conocimientos de embarque, fletes, planos y maquetas de navíos. En la sala de navegación a vapor, con más maquetas y retratos de buques, interesa el de *El Mallorquín*, a cuyo bordo llegaron a Mallorca, en 1838, Chopin y Jorge Sand. Muy interesante el mascarón de proa del barco General Valmaseda, naufragado en aguas de Cuba el año 1854.

Buen complemento del Museo es la capilla, gótica muy tardía, del 1600, con severos muros y bóvedas. El interés mayor del contenido de la capilla reside en su numerosa y curiosísima colección de exvotos marineros, de arte popular"[1].

El 1962, com a secció adjunta, es crea el que es denominava "Museo del Traje Balear". La descripció de l'època pot resultar il.lustradora del contingut:

"La impresión que se recibe al recorrer el Museo no puede ser más grata, pudiéndose visitar además el citado oratorio del Consulado, así como una sala que acaba de inaugurarse y que contiene una rica colección de trajes, entre ellos uno de señora mallorquina, del siglo XVIII que fue exhibido en certámenes internacionales de Bruselas y Londres, figurando también otros de payesa y "cuidora" de nuestra isla, otros de Menorca e Ibiza, generalmente auténticos y todos de gran vistosidad.

Esta dependencia, llamada "Museo del Traje Balear", tiende, según noticias, a nutrirse -en un futuro próximo- de otras piezas, pero entre las ya mencionadas y los bordados a mano existentes y la colección completa de muñecos ricamente ataviados vale ya la pena de verlos y máxime que muchos de los trabajos exhibidos han sido confeccionados por muchachas de la Sección Femenina que son precisamente las que cuidan de todo el Museo del Consulado del Mar"[2].

---

[1] GAYA NUÑO, Juan A (1955) *Historia y guía de los museos de España.* pp. 576-577.

[2] CABOT LLOMPART, Juan (1962) "El Museo Marítimo de Palma, exponente de la tradición marinera de Mallorca". *Cort* (any XVI). 429.

El 1963 s'editava un catàleg a mode de guia de visita on es detalla "El Museo, instalado en la planta baja, junto a la Capilla (fechada en 1600) constituye una evocación sentimental del pasado histórico marítimo de las Baleares y concretamente de los siglos XVIII y XIX". A aquest catàleg no es descriu però el contingut del "Museo del Traje Balear".

A l'esmentat catàleg es ressenya l'horari de visita: tots els dies de 10 a 13 hores i de 17 a 20 hores i el preu de l'entrada: 10 pessetes i una pesseta els nins.

3.5.8.2. La col.lecció de la Impremta Guasp

Una altra col.lecció important que s'incorpora a les institucions museístiques és la de xilografies de l'antiga impremta Guasp de Palma. El 1959 es dóna notícia, per part dels seus propietaris, Miquela Ferrer i Bartomeu Romaguera, de la imminent instal.lació de la premsa i de la col.lecció de xilografies al claustre de la Seu de Palma com a secció annexa al Museu Capitular.

A tal fi, es constitueix una Comissió Executiva integrada per Gerard M. Thomàs Sabater com a president, Manuel de La Portilla com a Secretari, Bartomeu Romaguera com a Director-propietari, Joaquim Maroto Coll com a Director artístic-cultural, Josep Maria Pereiro com a cap comercial i tresorer, Antoni

Estelrich com a assessor jurídic i el canonge Bru Morey com a delegat del Cabildo[3].

La permanència al claustre de la Seu va ésser breu, ja que el 1960 ja es desallotjava i cercava un nou local per ubicar la col.lecció[4].

3.5.8.3. El Museu de Génova

A través de diverses publicacions podem intuir quin era l'esperit i el plantejament metodològic i museològic de la col.lecció que Antoni Mulet i Gomila havia de recopilar a la seva casa de Génova i que posteriorment aniria a integrar l'actual Museu del Monestir de Lluc i algunes peces al Museu de Sóller[5].

Tal com el mateix Mulet ens explica a la guia del museu[6] i coincidint amb Trias Mercant[7] les seves preocupacions folklòriques, temàticament parlant, abasteixen els camps de la

---

3 (1959) "La Prensa y xilografías de Guasp...". *Cort* (any XII). 343 i S.D. (1959) "Retorna a la vida activa el Museo de Guasp". *Cort* (any XII). 359.

4 "El exodo de la prensa y xilografías de la antigua Imprenta Guasp". *Cort* (any XIV). 368.

5 Encara que l'origen del Museu de Génova es remunta a la data d'adquisició (1916) i posterior ampliació (1923) de la casa particular d'Antoni Mulet, creim adient considerar-lo com un museu consolidat a partir dels anys 40 amb la publicació de la primera guia. Per una primera descripció del museu vegeu GAYA NUÑO, Juan A. (1955) Op. cit. pp. 569-572.

6 MULET, A. (1952) *Mallorca, Can Mulet de Génova. ambiente, cerámica, ajuar, pintura, talla, tablas, etc.*

7 TRIAS MERCANT, S. (1986) Etnografia i folklore en Mallorca. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España.*

ceràmica, el vestuari i la dansa populars. Aquest interès en traspassar-se a un llenguatge museogràfic es limita a la ceràmica i el vestuari. No disposa de cap mètode per plasmar la seva tercera preocupació (dansa) i ho substitueix emprant fotografies il.lustratives a la pròpia guia del museu.

Pel que fa als dos primers capítols la guia s'estructura seguint els següents apartats:

SEGUNDA PARTE

Exterior

Algunas noticias sobre cerámica mallorquina

Algunos rasgos de la cerámica de Teruel, Cataluña, Moustiers, Alcora, Savona, Montelupo, Urbino y Delft

Mi colección de cerámica

Cerámica de reflejos metálicos

Otra cerámica

Figuras de barro cocido

Arqueología

TERCERA PARTE

Pinturas, trajes, muebles, objetos folklóricos y curiosidades

Cuadros, vestidos y curiosidades en la dependencia del sótano

La quarta part és dedicada a arts sumptuàries (utensilis d'aram, coure i llautó, bacines i palanganes, encensaris, talles i taules pintades, etc.).

Es significativa la descripció que el propi Mulet fa del museu en un petit full bilingüe (castellà-francès) datat el 1955:

"En Ca'n Mulet se aprecia, en una hora de visita, a través de colecciones de antigüedades que decoran su interior, lo que ha sido y representa Mallorca desde tiempos prehistóricos al siglo XIX que tanto floreció en un folklore que en parte conserva. Cerámica. Pintura. Mobiliario. Vestuario. Imaginería. Etcétera.

En la sala de entrada, dividida por un gran arco que separa y une el vestíbulo con el resto de la misma en el que aparece la típica cocina payesa o lar con el vasar, que corre por el ángulo opuesto, se nota la ambientación al uso rural acomodado, permitiento presentar toda una colección de cerámica de Aragón (gran parte de Teruel) con piezas del siglo XV al XVIII; una colección mallorquina (siglo XVII) en platos con decoración verde y manganeso, distribuida en el vasar; algunos ejemplares catalanes y otros valencianos, entre éstos una notable salvilla de Alcora sobre una mesa de escayola. Sobre esta mesa y dentro de una vitrina plana, un plato de cerámica con inscripción hebraica (Andona siglo XVII) destinado a prácticas de rito judío.

Una arquilla de influencia italiana y otra oriental. Un arcón gótico y otro renacimiento, empleados antiguamente para guardar el ajuar de novios. Mesas, sillas, velones de latón, cántaros y braseros de cobre, etc. En la cocina con zócalo de azulejos valencianos, no falta la típica gaita ni el tamboril con el complementario *flabiol*, flauta.

Cuadros al óleo en que el indumento regional, tanto masculino como femenino, es de apreciar, sobre todo, por la toca (rebosillo o volante) de las mujeres y por los pantalones

bombachos de los hombres, como son de apreciar mismamente ciertos usos y costumbres. De pintor anónimo, el que representa a una dama vestida al uso mallorquín del siglo XVII, de la que una mano, que sale de un manguito de pieles, se apoya en la cadera. Mayormente los demás cuadros son debidos al pincel de Mayol, Buades, Mestres, Reinés y Ribas. (Siglo XIX)

En el comedor, la pintura es moderna y lo más importante en él son los platos de cerámica a reflejo metálico, ejemplares de los siglos XV, XVI y XVII. El mobiliario de caoba es menorquín.

En el dormitorio opuesto, cama barroca, cómoda renacimiento, cuadros en que también resalta el traje regional mallorquín, vitrina de rincón con prendas femeninas, abanicos, palillos con que las señoras se ayudaban para hacer punto de media. Etcétera.

En una salita, cómoda Luis XVI, un Nacimiento o Pesebre (Betlem) empotrado en la pared y con figuras en barro cocido, imaginería de los hijos del SANTET (J. Fernández, siglo XIX). También más figuras en dos vitrinas, lo que hace toda una colección entre la que destaca la producción del padre, superior a la de sus hijos. En otras vitrinas abiertas en la pared, más figuras de pesebre, artesanía de Manacor, siglo XVIII, una colección de incensarios de cobre o latón del siglo XI al XIX. Un arcón netament mallorquín. Dos tablas ensambladas procedentes de la predrella de un retablo gótico, en una de las cuales está Ramón Llull representado dirigiéndose a un grupo de infieles. Tallas en piedra y madera, siglos desde el XI al XVII. Etcétera.

Un pequeño dormitorio con mobiliario pintado de azul haciendo juego en color y época con el cobertor de la cama. Siglo XIX.

Otro dormitorio con cama de las llamadas salomónicas (llit entorcillat) con doselete o CUBRICEL al estilo mallorquín en tejido de LLENGOS. Pintura de asunto religioso. Cómoda del siglo XVII. Etcétera.

Abajo, una última habitación con dos vitrinas grandes conteniendo trajes mallorquines y dos ibicencos (pareja) y otros pormenores y telas. Tres vitrinas en la pared con objetos procedentes de excavaciones practicadas en Mallorca e Ibiza. Pintura de ambiente local. Acuarelas de Chiesa. Modelos de embarcaciones a vela y una colección de pitos toscamente labrados en barro y cocidos después, figuraciones humanas mayormente como pervivencia de una artesanía primitiva. Etcétera."

Pel que hom pot deduir de les publicacions de Mulet i l'anàlisi dels materials conservats al seu museu i la forma de mostrar-los (a partir de l'anàlisi de la seva pròpia descripció) ens trobam davant una concepció etnohistòrica:

"Una manera de salvar parte del espíritu de nuestro traje regional, es formar un museo con los restos que de él nos quedan, como ampliación de nuestro ensayo modesto en el caserío de Génova, vestir maniquíes que no lo parezcan y dejar a la posteridad, tanto como explicaciones, testimonios bien ordenados y

acondicionados en prendas de todo orden sin perdonar detalle por insignificante que parezca"[8].

I una mostra més del ja esmentat discurs folklòric, particularista i diferencial, fonamentat en la ruralitat i la tradició:

"No quiero significar con ello que he reunido en mi reducida casa, joyas propias de un museo. Tan sólo algo representativo del alma popular mallorquina, de la payesía nuestra que vivió entregada a la tradición y al trabajo para subvenir a sus necesidades, cunplir con Dios y ser fiel al espíritu del terruño"[9].

---

[8] MULET, Antonio (1955) *El traje en Mallorca. Aportación a su conocimiento.* pg. 78.

[9] MULET, A. (1952) Op. cit. pg. 13.

3.5.9. Continuïtat o nova orientació?

Com a conclusió del que hem dit fins ara per al període de postguerra, a les Illes es reprodueix, de manera gairebé calcada, el que altres autors han detectat a Catalunya.

Tal com hem vist, des de finals del segle XIX, en un domini clar del discurs folklòric i moltes vegades en projectes conjunts amb el Principat, es desenvolupà un folklore d'autoafirmació en el qual hom tractava de potenciar les característiques específiques com a un mitjà de definir la pròpia identitat.

A partir del 1940, sota la orientació del nou règim polític, comença a produir-se un folklore que s'ha qualificat de nivellador i integrador. "Es un folklore manipulat a nivell estatal, i un Estat centralista i totalitari com el que ens ha tocat patir, no pot fer altra cosa que generalitzar uns suposats trets comuns de tots els pobles hispànics per aconseguir, a sang i foc, si cal la unidad de destino en lo universal"[1].

En aquesta nova situació política, a part de trencar-se tots el projectes que poguessin associar-se mínimament a un cert "nacionalisme" català (*B.D.LL.C.*, *B.D.C.*, *Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*, *Arxiu de Tradicions Populars*, *Cançoner*

---

[1] PRATS, Ll., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya.* pg. 146.

Popular de Catalunya...), ocasionaren una autèntica diàspora, interior o exterior, dels distints folkloristes i també una presa d'actituts personals i polítiques davant la nova situació.

Aquesta situació, al Principat, ha donat lloc a una mena de tipologia que recull les distintes postures que adoptaren els intel.lectuals dedicats al folklore:

a) la postura de renúncia-abandonament

b) la postura continuista-nostàlgica

c) la postura continuista-individualista

d) la postura exotista-rupturista

A les Illes és donen també, en major o menor pes específic, les tres primeres opcions. La manca d'institucions i organismes públics plenament dedicats a l'etnografia i la no implantació acadèmica de l'antropologia impediren que des de les nostres Illes s'iniciés un corrent dedicat a l'antropologia colonial o es consolidés un nou corrent de pensament que possiblement hauria trencat amb la tradició folklòrica.

Pel que fa a la postura de renúncia, ja hem vist que amb la guerra es trenquen la majoria de projectes endagats al principat on, com hem pogut veure, hi havia una presència illenca força important. Igualment passa amb els projectes iniciats aquí. Es suficient recordar la interrupció del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, en mans de Moll, o la desaparició definitiva de l'experiència del *Tresor dels Avis*, momentàniament interrompuda el 1928.

A nivell personal, el trencament i la renúncia afectaren també diversos personatges que optaren per l'exili físic com és ara

el cas de Baltasar Samper, Angel Palerm o Deseado Mercadal o per un exili interior com en el cas d'Andreu Ferrer Ginard que el mantengué en silenci durant anys.

La que s'ha anomenat postura continuista-nostàlgica va ésser la que, sense cap dubte, aglutinà un major nombre de personalitats. "Es aquest, una mena de folklore fins a cert punt permès per allò del «sano regionalismo», que tímidament oposa al folklore estatal de «charanga y pandereta», el d'«espardenyes i barretina». Es, no obstant això, l'única forma d'expressió d'una feble (per raons òbvies) reivindicació catalanista que intenta enllaçar amb el passat per recuperar-ne part de la seva saba. Aquesta pàl.lida remembrança de l'esplendor del ja mitificat abans, es troba en nombroses entitats folklòriques, tipus d'esbarts, penyes sardanistes, associacions de pessebristes que esdevenen veritables capelles de nostàlgics"[2].

A les Illes es reprodueix la situació a través de la vida associativa que impulsa de manera teba alguns certàmens i, de manera lànguida, agombola com qui guarda foc colgat algunes iniciatives promogudes per la clerecia local i tolerades per les noves autoritats imposades pel nou règim. Hem vist l'experiència de Documenta on s'aixopluguen les romanalles de l'Escola Mallorquina; l'Ateneo de Maó; la societat Ebusus, promoguda pel canonge Macabich; la Societat Arqueològica Lul.liana, etc.

Per altra banda sorgeixen i s'impulsen diverses agrupacions folklòriques que promouen els "balls regionals", on hi trobaran empara alguns folkloristes històrics com Antoni Mulet Gomila o

---

2 PRATS, Ll., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) Op. cit. pg. 147.

desenrrotllaran la seva activitat altres de nous com Estarellas, Galmés i Ensenyat.

Amb els anys, en el si d'aquest corrent continuista nostàlgic, es produirà una mena de decantament o tria entre els que, sigui per les raons que sigui, es mantenen fidels al nou règim i els que a partir dels anys seixanta, en una lenta però constant tasca de resistència, es distancien de cada vegada més i, recuperant el discurs folklòric diferencialista, protagonitzen la represa de la lluita per a la identitat. Aquest serà el cas d'autors com Francesc de B. Moll, Manuel Sanchís Guarner, Rafel Ginard, etc.

El continuisme individualista protagonitzat pels grans folkloristes professionals del Principat (Amades, Campmany, Violant, Lluís...), a les Illes queda molt diluït, ja que per edat les grans figures de principis de segle (Alcover, Camps i Mercadal) havien desaparegut. Així i tot, possiblement podríem destacar els casos d'Andreu Ferrer Ginard que, encara que sia sota pseudònim, reempren i continua la seva tasca a través de la revista *Cort* i el Pare Rafel Ginard Bauçà que amb silenci franciscà continua la monumental obra del *Cançoner Popular de Mallorca.*

A la postguerra i a nivell simbòlic es detecta també un canvi substancial. A partir del 1940 conviuen dos models simbòlics que intenten configurar models d'identitat diametralment oposats.

En primer lloc, i encara que sia en una obligada actitud de resistència, continua vigent el discurs folklòric que a través de la recerca d'elements representatius de la tradició, intenta establir i configurar una identitat diferencial pròpia. La llengua i la literatura popular continuen essent els puntals de l'ànima del poble.

Es suficient recordar la tasca de Rafel Ginard, Francesc de B. Moll o Manuel Sanchís. El ruralisme i el pairalisme, portadors dels valors socials i ideològics de la Renaixença, continuen simbòlicament presents en alguns estudis com és ara l'aportació sobre la cuina mallorquina d'Antoni Mulet Gomila, la incorporació d'aquest element a la seva casa-museu de Génova o les aportacions sobre l'olivera d'Andreu Estarellas

Per altra banda, la nova ideologia política dominant intenta fer ús del folklore per establir uns criteris de semblança, integració i uniformització en funció de la construcció d'una suposada identitat espanyola. En aquest sentit tampoc no s'abandona el discurs folklòric, però es comença a fer ús de símbols de caràcter més superficial, més fàcilment manipulables i que la seva càrrega simbòlica no conduexi a qüestions d'identificació diferencial insuperables.

En aquest sentit compareixen a escena dues temàtiques que, a partir d'aquest moment, començaran a utilitzar-se simbòlicament per a la construcció de la tristament famosa "unidad de destino en lo universal". Ens referim al *traje* i al *baile regional.*

El fet de tractar-se de símbols, generalment usats fora de context i en funció d'actes i institucions addictes al règim (Educación y Descanso i Sección Femenina), fan que puguin ésser interpretats com una mostra exòtica i de color d'una diversitat integrada en un gran tot.

Potser significatiu el fet que els nous símbols usats es limitin a aspectes externs o lúdics (vestuari i dansa), relativament superflus respecte a l'essència de l'ànima del poble que perseguia el model diferencialista. També és significatiu que hom es deturi

especialment en dos dels trets més primaris, més evidents i també més estereotipats que normalment copsa el colonitzador. Les danses i l'aspecte extern són les essencials manifestacions d'un exotisme i un tribalisme permès a la colònia que no es contradiu per res amb l'esperit i l'ànima monolítica i unitària de la metròpoli.

D'aquest nou esperit sorgeixen les aportacions del mateix Antoni Mulet, d'Andreu Estarellas i especialment d'Antoni Galmés i Bartomeu Ensenyat, així com la major part del fons del Museu de Gènova o el "Museo del Traje Balear" creat en el si del Museu Marítim.

3.6. La represa (1970-1990)

3.6.1. La lenta recuperació i la lluita per la identitat

L'expressió de Josep Massot i Muntaner, *els mallorquins descobreixen Mallorca*, extensible a les altres illes, potser sia una de les més assenyades definicions d'una nova situació que es consolida cap al 1970.

Massot encerta en analitzar tota una sèrie de fets que es produeixen durant la dècada dels seixanta i que, sens dubte, són els precedents per a la consolidació de la nova situació que s'albira. Entre aquests fets, a part de la lenta, però progressiva, tendència cap a la recuperació lingüística, cal destacar:

a. Un considerable impuls de les edicions d'obres sobre Mallorca i sobre les illes en general[1]. Massot, a més d'oferir un panorama de les edicions més significades d'aquests anys es detura en l'anàlisi i les repercusions de tres obres que, significativament, hom podria incloure dins la nòmina de publicacions amb contingut

[1] Josep MASSOT i MUNTANER (1985) ha fet una anàlisi força acurada de la significació de les noves edicions com a símptoma del redreçament cultural succeït durant la dècada dels anys seixanta a Els mallorquins descobreixen Mallorca, publicat a *Els mallorquins i la llengua autòctona*. pp.280-301.

clarament etnològic i antropològic: *Els descendents dels jueus conversos. Quatre mots de la veritat* (1966) de Miquel Forteza; *Els mallorquins* (1967) de Josep Melià i el *Cançoner popular de Mallorca* (1966-1975) del pare Rafel Ginard Bauçà.

b. Sorgiment de grups i societats amb clars objectius tendents cap a la recuperació cultural i la identitat pròpia. L'exemple paradigmàtic seria la fundació de l'Obra Cultural Balear (1962).

c. Creació o reconversió de publicacions periòdiques que esdevenen fil conductor de tot un procés de represa i normalització cultural. Potser l'exemple més clar sia el paper desenvolupat per la revista *Lluc*. Aquesta revista mensual dels Missioners dels Sagrats Cors fundada (Lluch) el 1921 pel pare Gaspar Munar i Oliver. De to popular i bilingüe fins a la prohibició de fer-hi servir el català durant la guerra civil, l'any 1962 inicià una nova època amb el títol modernitzat "Lluc", sota l'impuls del pare Cristòfol Veny, en una línia semblant a "Serra d'Or", la qual fou ofegada gairebé del tot per les dificultats posades pel bisbe Enciso i pels sectors immobilistes de la diòcesi. El gener de 1968 es tornà a renovar, una altra vegada sota la direcció del pare Veny: sortí totalment en català i començà un camí penós, ple d'obstacles i vacil.lacions, que no acabà pas el 1974 quan l'Obra Cultural Balear se'n féu càrrec pràcticament[2].

---

[2] Per a la trajectòria de la revista Lluch/Lluc, vegeu *Diccionari de la literatura catalana* de MOLAS i MASSOT (1979), la *Gran Enciclopèdia Catalana* i,

En definitiva es tracta d'un procés que s'inicia a finals del 1961 amb la declaració de Fill Adoptiu de la ciutat de Palma a Mn. Antoni Mª Alcover, passa per la culminació de l'obra del Diccionari, el naixement de l'Obra Cultural Balear, la nova orientació de la revista "Lluc" i es perllonga fins a mitjan dècada dels 70[3].

Segons Bartomeu Mestre, Francesc de B. Moll anomena l'any 62 com "l'any de la Victòria". De fet ho va esser per a tota la cultura catalana. Sorgirà l'editorial 62, que contribuirà al boom del llibre català, a Mallorca es crearà l'Obra Cultural Balear i s'acabarà la magna obra de la DKV, amorosa denominació del Diccionari Català-valencià-balear. En l'aspecte social es creen les Comissions Obreres[4].

Pel que fa a la investigació etnogràfica, a partir de la guerra civil, tal com hem pogut veure, es continua amb un doble discurs folklòric:

Per una part, un treball de resistència, amb una actitud compromesa que sense variar gaire els esquemes establerts per la Renaixença continua aportant elements folklòrics diferenciadors que acosten a una tradició mitificada base de la identitat diferencial.

---

especialment, l'apartat dedicat a la nova etapa -1968- a *Els Mallorquins i la llengua autòctona* (1985) de Josep MASSOT, pp. 312-314.

3 MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys.* pp. 198-210.

4 MESTRE SUREDA, Bartomeu (1987) *Crònica de la cançó catalana.*

Per altra banda, el mateix discurs folklòric es posa al servei de la nova situació política fent aportacions a la construcció d'una identitat uniformista i unificadora.

Amb els anys, la decadència política del règim i els canvis accelerats que suposarà el canvi econòmic i social es tendirà de forma gairebé natural al reforçament del discurs folklòric diferencial. La conjuntura política permetrà de nou recercar a través del folklore els signes d'identitat, les essències i l'ànima del poble.

Si a aquest discurs hi afegim el fet que de cada dia s'insereix en un procés de canvi econòmic i social accelerat, és fàcil entendre que hom es decanti cap a la valoració essencialista de les pervivències, supervivències o *survivals* culturals. Pels folkloristes els *survivals* deixen d'ésser punts de referència per a la reconstrucció d'un procés general per esdevenir fins o objectius per ells mateixos. Les pervivències són valuoses per elles mateixes ja que amagatzemen les essències més pures i arcaiques de la tradició, al temps que són el reflex fosilitzat i perfecte d'un passat idealitzat que s'intenta recuperar i revitalitzar.

Aquesta obsessió de retorn cap al passat (una edat mitjana idealitzada a la Renaixença o un simple ruralisme pre-turístic) marquen un nou punt d'inflexió en el discurs folklòric: una visió política conservadora, "nacionalista" conservadora i essencialista que es desprèn de la reflexió folklòrica i que donarà lloc a un "neo-folklorisme" instrumentalitzat per la classe política que ostenta el poder.

Al cap i a la fi, la documentació d'una data o la instrumentalització política són cares distintes de la mateixa moneda. Bàsicament, des dels anys 60 cap aquí, a les Illes es continua fent folklore. Les investigacions etnogràfiques tendeixen a donar testimoni d'una realitat que s'escola. L'argument sovint emprat és que "Malgrat tot, el document és el document i cal, si no es pot salvar la vida d'un món que no és el nostre, almenys replegar tot allò que ens aproximi a la seva realitat."

La terciarització econòmica de les Illes i les seves conseqüències han accentuat aquest sentiment. Hom intenta recuperar en el passat uns valors propis que hem deixat de tenir. El discurs per a la construcció simbòlica de la identitat continua, encara que, en moltes ocasions, d'aquesta identitat només n'interessa preservar el ball tradicional o el vestit a l'ample.

La manca d'institucionalització dels estudis d'antropologia i la desidia generalitzada demostrada per part de les institucions museològiques ha obligat que la documentació s'hagi fet a instàncies del voluntarisme i l'amateurisme de les persones o dels grups o associacions preocupades per la recuperació nacional.

D'aquí el pes específic de les edicions i reedicions d'obres folklòriques "clàssiques" i d'algunes publicacions periòdiques que, agombolades per associacions amb un clar esperit de recuperació de la identitat, han acollit bona part de la producció folklòrica o etnogràfica.

3.6.2. Reedicions i publicacions periòdiques

Com hem vist al capítol anterior, una via essencial per a la recuperació cultural a la postguerra va ésser el sorgiment de societats amb uns objectius clarament fixats en el recobrament de la pròpia identitat i que es manifesten a través de les seves pròpies publicacions periòdiques.

Com ja hem dit en anteriors ocasions "és també característic d'aquesta nova situació el fet que es va aglutinar, almenys parcialment, a cada una de les illes entorn de publicacions de caràcter periòdic i amb uns plantejaments inicials molt clars. Així, pel que fa a Mallorca, ens trobam amb la revista "Lluc", especialment amb alguns números monogràfics i algunes seccions amb una certa continuïtat, mentre que a les Pitiüses es treballa molt vinculat a la revista "Eivissa" (no oblidem que ambdues publicacions tenen, darrera, institucions fonamentalment preocupades per la cultura tradicional, entesa com a base de la identitat nacional). Igualment, encara que més tard, a Menorca els "Quaderns de folklore" del Col.lectiu Folklòric Ciutadella assumiran també, i de forma més clara, aquesta funció"[1].

---

[1] RAMIS, Andreu (1987) "D'antropòlegs, etnògrafs i folkloristes...". *Estudis Baleàrics*. 24:4-5.

El temps no ha introduït, evidentment, diferències substancials i aquestes tres revistes, a les quals hauríem d'afegir "El Mirall" a partir del 1987, continuen essent, creim, un bon indicador per conèixer quina ha estat i continua essent la situació real dels estudis d'antropologia, etnografia i folklore a les nostres illes durant els darrers vint anys.

Menció apart mereix la publicació a partir del 1975 de la revista "Randa" on, sota l'impuls de Josep Massot i Muntaner, han aparegut interessants aportacions d'investigadors universitaris sobre literatura popular, bibliografia etnogràfica i articles inel.ludibles a l'hora de dibuixar els referents socio-polítics dels autors i moviments als quals feim referència al llarg del nostre treball[2].

Abans d'entrar en el comentari pormenoritzat de les distintes línies d'investigació que es dibuixen a través dels articles de contingut antropològic publicat a cada una de les revistes, cosa que veurem al capítol següent, facem un breu comentari sobre aquests continguts.

En general es tracta d'aportacions de caràcter divulgatiu. Tot i així, apareixen articles interessants per la seva aportació de materials de primera mà. Encara que quan es fan aportacions inèdites generalment es limiten a això i en molts pocs casos hom fa una anàlisi a fons d'aquestes aportacions.

La restricció temàtica és molt significativa. Pesa de forma rotunda la descripció de la societat i cultura tradicionals

---

2 Vegeu la bibliografia específica a l'apartat 7.12.

autòctones. Es continua, per tant, amb la construcció del mite de la cultura tradicional -tradicició folklòrica-, la ruralitat com a màxima dipositària d'aquesta cultura i l'exaltació (implícita o explícita) de les manifestacions clàssiques d'aquesta cultura: literatura popular, els fets lúdics com a elements cohesionadors de la societat (festes, música, balls...). Important també és, de cada vegada més, el corrent descriptiu -tradició etnogràfica- de les formes de vida tradicionals: hàbitat, sistemes de producció (agricultura, artesania...), coneixement tradicional (calendari, medicina, etnobotànica...).

A aquesta, diriem-ne, fórmula indirecta de configuració del mite de la *cultura tradicional* com a element configurador d'una identitat pròpia, diferenciada i diferenciadora, a través del coneixement de les manifestacions populars, hom ha d'afegir-hi un altre grup -més reduït- d'aportacions temàtiques que hem agrupat sota l'epígraf de teoria i pràctica antropològica. Aquí hi agrupam aspectes de dinamització, crítica, interpretació, etc. de la cultura popular en funció d'una reivindicació clara de la identitat.

Bona part dels temes recullen la tradició folklòrica del segle XIX i, en molts casos, poden enquadrar-se en l'anomenat col.leccionisme folklòric.

Quan no segueixen el corrent dels etnògrafs de la postguerra, preocupats en descriure, de manera acurada allò que es perd a causa del procés accelerat d'urbanització, terciarització i estandardització cultural. Es tracta, en definitiva, d'una antropologia de temàtica retrospectiva, orientada cap a la preservació (encara que només sigui documental) del passat. En escasses excepcions s'afronten situacions o problemàtiques d'actualitat.

Llompart ha reunit i reeditat una selecció de la seva obra folklòrica. Es reedita també el *Diccionari de la construcció* de Miquel Fullana; Bartomeu Ensenyat edita el *Folklore de Mallorca* i *El pastor*, i Miquel Bota Totxo tradueix i reedita les seves *Llegendes i tradicions*.

Josep J. de Olañeta edita parcialment Die Balearen de l'Arxiduc Lluís Salvador, *Mallorca mágica* i *Menorca mágica* de Carlos Garrido, *La terra i el temps* de Antoni Ginard i Andreu Ramis, *Teixits de seda mallorquins* de Bartomeu Mulet i Ramis, *La Mallorca tradicional en los exvotos* de Gabriel Llompart, *Trajes de Mallorca* de Cristóbal Vilella, *Els trinxeters de Mallorca. Estudi etnogràfic* d'Andreu Ramis, *Rondayas de Mallorca* de l'arxiduc Lluís Salvador, etc.

L'editor Miquel Font, per la seva banda, a part de *El mito triunfante* d'Eva i Juan E. Laub, edita el llibre *Lluganaika. La magia trascendente en Mallorca* de J.A. Encinas; una biografia de l'arxiduc Lluís Salvador d'Helga Schwendinger i la col.lecció "Imatges d'ahir" on, a través de fotografies postals, es recullen imatges de Palma, Sóller, Pollença i Santanyí abans del *boom* turístic.

Pel que fa a les institucions, a part de les publicacions etnogràfiques dels museus, essencialment del Museu de Mallorca i el de Menorca (col.lecció *Llum d'encruia* i *Trabajos del Museo de Menorca*) que ja veurem en parlar de cada una de les institucions, hom pot parlar de les publicacions de l'Institut d'Estudis Baleàrics. Aquest ens autònom ha anat publicant de forma periòdica dins la revista "Estudis Baleàrics" tot un seguit de col.laboracions de

Pel que fa als autors hom ha d'assenyalar un seguit de característiques que d'alguna manera són indicadores de la situació: en primer lloc, un autodidactisme atribuïble a la manca d'estudis institucionalitzats, amateurisme, lligat al punt anterior, coincidència de les noves generacions, quant a temàtiques afrontades i la metodologia emprada, amb els folkloristes històrics sense que al menys es detecti un canvi important.

Juntament amb l'impuls donat per autors i institucions, cal assenyalar també la revifalla de noves edicions de tema folklòric i etnogràfic. Edicions d'obres que havien romàs inèdites o reedicions d'obres ja clàssiques i exhaurides.

En aquest sentit caldria destacar la política editorial duita per part d'algunes institucions públiques o privades que aquests darrers anys ha patrocinat l'edició d'obres com *El cançoner musical de Mallorca* de Josep Massot i Planes, l'*Essència de Mallorca* i *L'olivera* d'Andreu Estarellas Pasqual, el *Folklore Musical de Menorca* de Deseado Mercadal, *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes* d'Antoni Galmés i Riera, el *Folklore de Llucmajor* recompilat per Baltasar Coll, el *Manual del teixidor a mà* de Guillem Bujosa, la *Guía de la artesania de Baleares*, *Artesans. Oficis i artesania* d'Andreu Ramis i Pere Coll, la traducció íntegra al castellà de l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Austria.

S'ha reeditat també el cançoner de Marià Aguiló i l'*Arxiu de Tradicions Populars*. S'han reeditat regularment obres com l'*Aplec de Rondalles Mallorquines d'En Jordi des Recó*, el *Cançoner popular de Mallorca* del P. Rafel Ginard Bauçà; Gabriel